

Stanisław Mędała

Apologia autorytetu Piotra we wspólnocie Janowej : analiza retoryczna J 21,1-25

Studia Theologica Varsaviensia 39/2, 11-46

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STANISŁAW MĘDALA CM

**APOLOGIA AUTORYTETU PIOTRA WE WSPÓLNOŚCIE JANOWEJ.
ANALIZA RETORYCZNA J 21,1-25.**

T r e ś ć: Wstęp; I. Sytuacja religijna potencjalnych odbiorców czwartej Ewangelii; II. Głosiciele nauki Chrystusa jako rybacy w kontekście kulturowym adresatów; III. Funkcja Piotra w strategii retorycznej autora J 21; Podsumowanie. Resumé.

WSTĘP

Egzegeci nie doszli jeszcze do jednomyślności w odczytywaniu i wykładzie treści ostatniego rozdziału czwartej Ewangelii (J 21,1-25), gdyż dyskutują nad jednością, autorstwem i związkiem J 21 z tronem Ewangelii (J 1 – 20), a z tymi zagadnieniami łączy się jego klasyfikacja jako gatunku literackiego i odkrycie zamierzonego celu przy redakcji tego tekstu. Jedni uważają go za późniejszy dodatek, pewnego rodzaju dopowiedzenie na temat roli Piotra i umiłowanego ucznia, inni za epilog dający klucz do czytania całego dzieła. Na przeszkodzie do traktowania J 21 jako epilogu Ewangelii stoi jednak formalne zakończenie tego dzieła w J 20,30-31.

Szczegółne zagadnienie stanowi symbolika zawarta w opowiadaniu o cudownym połowie ryb i posiłku przygotowanym przez Jezusa (J 21,1-14). Badając słownictwo, strukturę literacką, dyskursywną i logiczną tekstu oraz odsienienia intertekstualne w studium pt. *Funkcja i treść opowiadania o trzecim objawieniu się Jezusa uczniom po zmartwychwstaniu w J 21,1-14*, opublikowanym w książce pamiątkowej ku czci O. Prof. A. Jankowskiego,¹ au-

---

¹ *Duch i Oblubienica mówią: „Przyjdź” (Ap 22,17). Księga pamiątkowa dla Ojca Profesora Augustyna Jankowskiego OSB w 85. rocznicę urodzin*, zebrał i opracował W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 247-274.

tor niniejszego opracowania zauważył, że siedmiu uczniów w J 21,2 to grupa zajmująca się ustalaniem formy pisemnej nauczania Jezusa. Nieudany połów ryb oznacza pierwsze próby układania i spisywania Ewangelii bez tajemnicy paschalnej (Jezus jako jakiś człowiek widziany w ciemności), a cudowny połów to ujęcie paschalne nauczania i działalności Jezusa w ramach Pisma Świętego (powiązanie słowa Jezusowego z własnym wysiłkiem przy pomocy sieci) przeznaczone do czytania i wyjaśniania w liturgii chrześcijańskiej. W tym kontekście symbol 153 ryb stanowi odniesienie do trzyletniego cyklu czytań „Wspomnień apostołów” wprowadzonego do liturgii chrześcijańskiej, a posiłek przygotowany przez Jezusa oznacza model liturgii słowa, w której wierzący uczestniczy w prawdzie i miłości jako darze Chrystusa zmartwychwstałego.

Wychodząc z tych ustaleń symboliki w J 21,1-14, w niniejszym artykule zaproponujemy analizę strategii i sposobu perswazji czytelnika dokonane przez autora w ostatnim rozdziale czwartej Ewangelii. W J 21 można bowiem dostrzec precyzyjny układ według reguł retoryki klasycznej: wstęp (21,1a), przedłożenie (21,1b), podział (21,2), opowiadanie „historyczne” (21,3-14), argumentacja (21,15-19), zbijanie zarzutów (21,20-23), pochwała (21,24), epilog (21,15). W naszym studium ograniczymy się jednak do analizy najistotniejszych aspektów retorycznych tekstu. Według Arystotelesa (*Retoryka* II, 3) na każdą kompozycję retoryczną składają się trzy elementy: mówca, przedmiot mowy i adresat. Natomiast w układzie mowy Stagiryta uwydatnia dwie podstawowe części: przedstawienie rzeczy i jej udowodnienie (*Retoryka* III, 13). Mając na uwadze te podstawowe elementy kompozycji perswazyjnej przedstawimy najpierw relację między autorem a odbiorcami, którą zakłada tekst w J 21 oraz prześledzimy najważniejsze kroki przy ekspozycji przedmiotu dyskursu zmierzające do perswazji potencjalnych odbiorców czwartej Ewangelii. Ponieważ punktem wyjścia kompozycji retorycznej w J 21 jest określenie uczniów jako rybaków, dlatego na przykładzie *Satyr* Petroniusza (zm. 66 r. po Chr.) zwrócimy uwagę na kod kulturowy adresatów w odbiorze głosicieli nauki Chrystusa jako rybaków i konieczność modyfikacji tego obrazu w końcowej redakcji czwartej Ewangelii we wspólnocie Janowej.

I. SYTUACJA RELIGIJNA POTENCJALNYCH ODBIORCÓW CZWARTEJ EWANGELII

1. Rozeznanie sytuacji odbiorców przez autora J 21

Czwarta Ewangelia formalnie kończy się słowami dotyczącymi zapisu wybranych znaków Jezusa, aby adresaci wierzyli że *Jesus jest Mesjaszem, Synem Bożym, i aby wierząc mieli życie w imię Jego* (J 20,30-31). J 21 stanowi drugie zakończenie Ewangelii, pochodzące prawdopodobnie nie od ewangelisty, lecz od ostatniego redaktora dodane do dzieła umiłowanego ucznia po jego śmierci.² Przeznaczone jest ono dla tych, którzy o Jezusie słyszeli nie tylko z przepowiadania apostołskiego, lecz także z przekazów pisemnych (por. 21,25). Podczas gdy w J 20,30, mając na uwadze tekst czwartej Ewangelii, ewangelista podkreśla, że dał tylko wybór znaków Jezusa dla tych, którzy ich nie widzieli, to w ostatnich słowach drugiego zakończenia redaktor zaznacza, że przekaz pisemny na temat Jezusa nie mieści wszystkiego, czego On faktycznie dokonał. W drugim zakończeniu redaktor ma widocznie na uwadze zarówno czwartą Ewangelią, którą traktuje jako szczególne świadectwo (por. 21,24), jak również to wszystko, co dotychczas na temat Jezusa zostało napisane (cudowny połów), kieruje jednak uwagę czytelnika na głoszenie Chrystusa jako podstawową formę przekazu Ewangelii.

Zapis świadectwa na temat Jezusa dokonany przez umiłowanego ucznia (por. 21,23), który miał szczególny autorytet we wspólnocie Janowej ze względu na bliskie związki z Jezusem w czasie Jego ostatnich dni ziemskiego życia, jak również ze względu na rozpoznanie w swym Mistrzu „Pana i Boga” (por. 20,28)³, w sytuacji kościelnej po jego śmierci wymagał pewnych dopowiedzeń. Te dopowiedzenia redaktor podał nie tylko w ostatnim rozdziale, ale także

---

² W egzegezie współczesnej na ogół wyróżnia się dzieło ewangelisty i wkład redaktora oraz proponuje się różne rozwiązania dotyczące identyfikacji ewangelisty. Na ten temat por. A. Paciorek, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, Lublin 2000, s. 35-57.

³ Mimo licznych studiów poświęconych postaci umiłowanego ucznia, jego identyfikacja w dalszym ciągu stanowi zagadkę do rozwiązania. Tak np. R. Nordsieck (*Johannes. Zur Frage nach Verfasser und Entstehung des vierten Evangeliums. Ein neuer Versuch*, Neukirchen-Vluyn 1998) sądzi, że jest nim anonimowy bogaty młodzieniec z tradycji synoptycznej, na którego Jezus „spojrzał z miłością” (Mk 10-17-22 i par.).

w odpowiednim układzie zastanego materiału i włączeniu do niego własnych tekstów.⁴

R.E. Brown⁵ w swym studium na temat historii wspólnoty Janowej wskazał w jej rozwoju cztery fazy: fazę konsolidacji wspólnoty wokół charyzmatycznego przywódcy w dyskusjach z różnymi ugrupowaniami żydowskimi (lata 55-85), fazę ustalenia tożsamości wspólnoty w konfrontacji z judaizmem oficjalnym skryształizowanym po 70 r. na tzw. Synodzie w Jamni, ze światem pogańskim i z kołami Jana Chrzciciela w redakcji czwartej Ewangelii (ok. 90 r.); fazę rozłamu we wspólnocie Janowej, który znalazł odbicie w Listach Janowych (ok. 100-110 r.) oraz fazę włączenia zwolenników Prezbitera w nurt Kościoła katolickiego, a rozproszenie się dysydentów w herezji doketyzmu, montanizmu i gnostycyzmu.

W fazie redakcji czwartej Ewangelii nie tylko zewnętrzne otoczenie społeczno-religijne adresatów, ale i samo chrześcijaństwo jest zróżnicowane: obok wspólnoty Janowej występują kryptochrześcijaństwo (np. J 12,42), chrześcijaństwo pochodzenia żydowskiego o wierze chwiejnej (np. J 6,60-66) oraz chrześcijaństwo innych wspólnot apostołskich. Ważnym czynnikiem wewnętrznym w kierunku rozwoju wspólnoty Janowej było wejście do niej Greków, które traktowano jako zgodne z planem Bożym. Bezpośredni kontakt z Grekami dał możliwość uniwersalistycznego ujęcia myśli Janowej na temat osoby i znaczenia Jezusa oraz wypracowania tzw. odgórnej chrystologii. Odrzucenie odgórnej chrystologii przez judeochrześcijaństwo było uważane za niewiarę i doprowadziło wspólnotę Janową do zerwania z nimi komunii. Zachowywano jednak otwartą postawę wobec innych wspólnot apostołskich w nadziei dojścia do jedności z nimi, mimo różnic w chrystologii i strukturze kościelnej.

Ostatni rozdział czwartej Ewangelii został napisany w sytuacji rodzącego się rozłamu wewnątrz wspólnoty Janowej, który powstał po śmierci umiłowanego ucznia. Zdaniem Browna rozłam, o którym informują nas Listy Janowe (por. 1 J 2,19) dokonał się na tle interpretacji sformułowań umiłowanego ucznia w sprawach chrystologii, etyki, eschatologii i pneumatologii. Listy wskazują na

---

⁴ Na ten temat wkładu ostatniego redaktora do dzieła ewangelisty por. J. Zumstein, *La rédaction finale de l'évangile selon Jean (à l'exemple du chapitre 21)*, w: *La communauté johannique et son histoire*, éd. J.-D. Kaestli i inni, Genève 1990, s. 207-230.

⁵ R.E. Brown, *The Community of the Beloved Disciple*, New York 1979.

znaczne powrodozenie secesjonistów (1 J 4,5), przestrzegają przed fałszywymi nauczycielami (1 J 2,27; 2 J 10-11), starają się zacieśnić więzy między wiernymi oraz skupić ich wokół Prezbitera. Prezbyter wskazuje na konieczność wyznawania wiary, że Jezus przyszedł w cieie, i zachowania przykazań Bożych, zwłaszcza przykazania miłości wzajemnej, aby być dzieckiem Boga i mieć udział we wspólności z nim jako wyrazicielem wiary apostołskiej i z Chrystusem. Natomiast dysydentów określa mianem dzieci diabła i antychrystów. Dysydenci uważali, że Ten, który przyszedł z góry jest do tego stopnia bytem niebieskim, że nie był w pełni człowiekiem i nie należał do tego świata. Ani Jego życie na ziemi, ani też życie wierzącego w Niego nie ma znaczenia dla zbawienia; jedynie ważna jest wiedza, że Syn Boży przyszedł na świat; kto wierzy w to, już jest zbawiony.

Po śmierci umiłowanego ucznia Prezbyter i jego zwolennicy jako autorytet jednoczący wszystkich chrześcijan widzieli Piotra, gdyż swoją wiarę w Chrystusa przypieczętował własną śmiercią (por. 21,19). W pierwotnym chrześcijaństwie Piotr był niekwestionowanym autorytetem odnośnie do historycznych związków z Jezusem. Do najstarszych przekazów należy także widzenie Zmartwychwstałego przez Piotra (por. 1 Kor 15,5). Ale już pewni uczniowie św. Pawła podważali jego autorytet jako świadka Chrystusa chwalebnego, co wynika z apologii Piotra zawartej w 2 P 1,16-19, w której został uwydatniony autorytet Piotra ze względu na to, że był świadkiem objawienia się chwały Chrystusa przy przemienieniu. Analogiczną sytuację zakłada tekst ostatniego rozdziału czwartej Ewangelii. Niektórzy uczniowie umiłowanego ucznia, reprezentujący radykalny nurt chrześcijaństwa, który odcinał się od dziedzictwa żydowskiego, uznawali widocznie autorytet czwartej Ewangelii, ale lekceważyli wszystko, co niosło ze sobą doświadczenie środowiska palestyńskiego, a więc konkretne człowieczeństwo Jezusa oraz Jego otoczenie, zwłaszcza ludowe elementy języka i form przekazu. W rozeznaniu autora J 21 pomostem między teologiczną interpretacją osoby Jezusa w czwartej Ewangelii a pierwotną tradycją apostołską jest odwołanie się do pisemnego świadectwa umiłowanego ucznia jako stanowiącego organiczną wieź z przekazem sformułowanym przez Piotra i przez innych uczniów bezpośrednio z nim związanych (cudowny połów ryb). Dlatego ważną rolę w strategii autora J 21 stanowi ukazanie wypełniania woli Chrystusa zmar-

tychwstałego przez Piotra oraz pośrednictwo umiłowanego ucznia w celu doprowadzenia Piotra do głębszej więzi z Chrystusem po zmartwychwstaniu.

2. Charakterystyka Piotra i umiłowanego ucznia w czwartej Ewangelii i wynikająca z niej konieczność dopowiedzenia w J 21

Nawet przy pobieżnym zestawieniu informacji o Piotrze i anonimowym uczniu, „którego Jezus miłował” można zauważyć nie tyle rywalizację tych postaci na tle osoby Jezusa, jak sądzą niektórzy egzegeci,⁶ ile raczej funkcję komplementarną⁷ lub może raczej pośredniczą umiłowanego ucznia między Piotrem a Jezusem w rozpoznawaniu Jego woli. Wprawdzie egzegeci spierają się, czy pod określeniem umiłowanego ucznia kryje się osoba historyczna czy tylko symbol idealnego chrześcijanina, to jednak dokładne analizy odnośnych tekstów dowodzą, że pod anonimowym uczniem kryje się konkretna postać, która reprezentuje specyficzną postawę religijną wykrystalizowaną w rozwoju chrześcijaństwa pierwotnego. Anonimowy „uczeń, którego Jezus miłował” stanowi określenie reprezentanta wspólnoty Janowej – przypuszczalnie jej założyciela i głównego autora czwartej Ewangelii – i równocześnie symbol samej wspólnoty; reprezentuje on wyższy stopień doświadczenia chrześcijańskiego od doświadczenia przyjętego z tradycji judeo-chrześcijańskiej reprezentowanej przez Piotra.

W celu ukazania obrazu Piotra ewangelista wykorzystał świadectwa tradycji synoptycznej i wprowadził własne refleksje teologiczne.⁸ Z tradycji synoptycznej pochodzi uznanie przez Piotra mesjańskiego charakteru Jezusa (por. 1,42) oraz pierwszeństwo Piotra wśród uczniów (por. 6,67-69; 13,6-20; 20,1-10). Refleksje teologiczne ewangelisty polegają na ukazaniu Piotra na tle idealnego ucznia Jezusa. Piotr jako jeden z uczniów Jezusa stopniowo dorasta do tej roli. Zajmuje on wprawdzie reprezentatywne miejsce we wspólnocie apostołskiej, ale w czasie ziemskiej działalności Jezusa nie

---

⁶ Por. np. G.F. Snyder, *John 13,6 and the Anti-Petrinism of the Johannine Tradition*, *Biblical Research* 16 (1971) 5-15.

⁷ Por. R.E. Brown, *The Gospel According to John*, New York 1966, 1006-1007; *Peter in the New Testament*, ed. R.E. Brown i inni, New York 1973, s. 138-139.

⁸ Por. A.H. Maynard, *The Role of Peter in the Fourth Gospel*, *NTS* 30 (1984) 531-548.

wchodzi w tak głębokie relacje wewnętrzne ze swym Mistrzem jak umiłowany uczeń, który jest typem każdego ucznia Jezusowego.

Imię Piotra pojawia się w czwartej Ewangelii 40 razy (Szymon Piotr – 17 razy, Piotr – 17), raz Szymon, raz Kefas, raz Szymon syn Jana i trzy razy Szymon Jana). Poza Jezusem żadna postać nie występuje tyle razy w czwartej Ewangelii.

W opisach powołania apostołów w Ewangeliach synoptycznych na pierwszym miejscu zawsze jest wymieniany Piotr, natomiast w czwartej Ewangelii na pierwszym miejscu znajdują się dwaj uczniowie Jana Chrzciciela. Jednym z nich jest Andrzej, brat Piotra, a drugim anonimowy uczeń Jana, pod którym kryje się postać, która w drugiej części Ewangelii występuje jako „uczeń, którego Jezus miłował”. Piotr przyprowadzony do Jezusa przez swego brata jako do Mesjasza nie wykazuje żadnej inicjatywy. To Jezus kieruje na niego profetyczne spojrzenie i wyznacza mu rolę do spełnienia w przyszłości. Już przy pierwszym spotkaniu Jezus nadaje mu nowe imię – Kefas, to znaczy Piotr (J 1,42). Piotr przyjmuje bezwarunkowo wezwanie Jezusa, ale nie zważa na sens Jego słów. Jezus zwraca się do niego jako do „Szymona, będącego synem Jana”, prawdopodobnie sygnalizując w ten sposób, że traktuje go jako adepta na swego ucznia, jako solidaryzującego się z tymi uczniami, który są „synami Jana” w sensie przerośnym, to znaczy są uczniami Jana Chrzciciela,⁹ ale nie tkwią w tym samym miejscu co Jan, lecz włączają się w ruch mesjański wprowadzony przez Jezusa.¹⁰ Tymczasem Piotr nie zwraca uwagi na zmianę swego imienia i wynikające z niego nowe zadanie. Uznaje w Jezusie Mesjasza według koncepcji Jana Chrzciciela przekazanej mu przez Andrzeja i aż do ostatniego spotkania z Jezusem po zmartwychwstaniu pozostaje „synem Jana” (por. 21,15).

Bezwarunkowe przyłgnięcie Piotra do Jezusa ukazuje ewangelista na tle mowy o chlebie życia w J 6, kiedy znikają nie tylko tłumy galilejskie, ale odchodzą także Jego uczniowie. Na pytanie Jezusa skierowane do Dwunastu: *Czy i wy odejść chcecie?*, Piotr w imieniu wszystkich odpowiada: *Panie, do kogoż pójdziemy, Ty masz słowa życia*

⁹ Por. J. Mateos, J. Barreto, *Vocabulario teológico del Evangelio de Juan*, Madrid 1980, s. 252.

¹⁰ Uwydatnienie tej myśli środkami stylistycznymi w J 1,29.35-42 zauważa S. Mędała, *Chrystologia Ewangelii św. Jana*, Kraków 1993, s. 238.243-2

wiecznego? *A myśmy uwierzyli i poznali, że Ty jesteś Świętym Bogu* (6,68-69). Tu Piotr występuje jako reprezentant Dwunastu, ale nie zwraca uwagi na słowa Jezusa dotyczące zdrajcy. Z tego wynika, że Piotr przyjmuje bezwarunkowo słowo Jezusa, ale jak pokazują dalsze sceny, nie wnika głębiej w sens Jego słów i nie działa jak prawdziwy uczeń Jezusa, lecz jak podwładny słuchający ślepo swego wodza.

Niepełna koncepcja mesjańskiego charakteru Jezusa ujawnia się u Piotra, gdy chodzi o przyjęcie gestu miłości ofiarowanego przez Mistrza w wieczerniku, symbolizującego udział w Jego śmierci na krzyżu. Gdy Jezus chce obmyć nogi Piotrowi, ten najpierw odrzuca ten gest bezgranicznej miłości (13,8), a gdy przyjmuje obmycie jako znak przynależności do Jezusa, zwraca uwagę nie na jego znaczenie, lecz na sam znak materialny (13,9). Od tego momentu ewangelista ukazuje wyraźną rozbieżność między tym, co Jezus objawia, a tym, co Piotr czyni lub zamierza wykonać. Jezus mówi, że tam, *dokąd On idzie, uczniowie pójść nie mogą* (13,33) i to samo powtarza pytającemu Piotrowi (13,36), a on kwestionuje wypowiedź Jezusa (13,37). W ogrodzie, gdy Piotr uderza sługę arcykapłana mieczem (18,10), nie zważa na słowa Jezusa i na wolę Ojca (18,11). Konsekwencją tego nieporozumienia jest nie tylko zaparcie się bycia uczniem Jezusa przed służącą (18,17) i innymi sługami (18,25) w czasie przesłuchania Jezusa u Annasza, lecz także wyparcie się swej tożsamości (18,26-27). Zaparcie się Piotra nie prowadzi jednak do jego degradacji, lecz do oczyszczenia i przemiany, której świadkiem jest umiłowany uczeń. Do chwili spotkania ze Zmartwychwstałym Piotr nie reprezentuje idealnego ucznia Jezusa, gdyż chce realizować własną wolę i wpatrzony jest we własne poznanie, a nie wykazuje wysiłku, żeby poznać wolę Jezusa i naśladować Go w Jego miłości do innych.

Nieco inaczej niż Piotr wygląda idealny uczeń Jezusa. W czwartej Ewangelii uczniowie Jezusa na ogół występują anonimowo. Nazwa *mathētēs* pojawia się w czwartej Ewangelii 78 razy w łączności z takimi czasownikami, jak *akolouthein* – iść za, naśladować, *manthanein* – uczyć się, stawać się uczniem, *pisteuein* – wierzyć, *ginōskein* – poznać, *diakonein* – służyć, *menein* – trwać, pozostawać, *agapein* – kochać, *filein* – miłować; wzorcowi uczniowie Jezusa tworzą grupę dwunastu (6,67.70.71; 20,24), są żywymi latoroślami w winnym krzewie (15,1-8), są braćmi (21,23). Uczniowie Jezusa muszą mieć świadomość, że mają takie samo posłannictwo jak Posyłający

(17,18; 20,21), mają znać Jego wolę (15,15), przynosić twały owoc (15,16), świadczyć (15,27), prowadzić innych do wiary (17,20), a przede wszystkim służyć i naśladować Mistrza aż do oddania swe-go życia (12,25-25).

Wśród uczniów Jezusa ewangelista wyodrębnia tego, który usłyszał Jana i poszedł za Jezusem (1,38.40), *którego Jezus kochał* (13,23; 19,26; 21,7.20); *tego, którego Jezus miłował* (20,2). Nazywa go też *innym uczniem* (18,15.16; 20,2.3.4.8) lub *owym [uczniem]* (18,15; przypuszczalnie 19,35). Jest on jednym z uczniów Jana Chrzciela, którzy szukają Jezusa jako Nauczyciela (1,38), są zainteresowani szkołą Jezusa (sens pytania o mieszkanie w 1,38). Wiąż między umiłowanym uczniem a Jezusem jest określana takimi samymi terminami jak więź przyjaźni między Jezusem a Łazarzem (por. 11,3.5.11).

Poczynając od ostatniej wieczerzy (13,23nn.) ewangelista łączy bezpośrednio postać umiłowanego ucznia z osobą Piotra. Jest on jednym z uczniów Jezusa, który ma szczególną więź z Mistrzem, podczas gdy Piotr zachowuje do Niego dystans. Dzięki temu, że ten uczeń jest znajomym lub krewnym (wieloznaczny sens terminu *gnōstos*) arcykapłana (18,15), Piotr ma możliwość być fizycznie w pobliżu Jezusa w czasie przesłuchania u Annasza. Ta sytuacja, ze względu na zaparcie się Jezusa, staje się momentem przełomowym w życiu Piotra. Po przekazaniu wiadomości o pustym grobie Szymonowi Piotrowi i umiłowanemu uczniowi przez Marię Magdalenę, Piotr wybiega pierwszy i tylko on wchodzi do grobu, żeby stwierdzić, że jest pusty; umiłowany uczeń zadawała się intuicją. Przy pustym grobie następuje jakby odwrócenie bycia w fizycznej bliskości do Jezusa z wiecznika; umiłowany uczeń zachowuje dystans w stosunku do pustego grobu i nie szuka tam obecności Jezusa, a Piotr chce jakby osobiście dotknąć zmarłego, którego tam nie ma. Na tle stwierdzenia odmiennymi sposobami pustego grobu ewangelista informuje czytelnika, że *dotąd nie rozumieli Pisma, że On ma powstać z martwych* (20,9) i że, od pustego grobu *uczniowie powrócili znowu do siebie* (20,10). Z ostatniej informacji czytelnik się dowiaduje, że po stwierdzeniu pustego grobu Piotr i umiłowany uczeń, chociaż nie rozumieli jeszcze Pisma, byli w jednakowym stopniu uczniami Jezusa w oparciu o widziane znaki, których sens zrozumieli wraz z innymi uczniami w spotkaniu z Jezusem zmarłychwstałym w wieczniku (20,19-23). Ale czytelnik w dalszym

ciągu nie znajduje wyjaśnienia, kiedy i w jaki sposób ci dwaj uczniowie – Piotr i umiłowany uczeń – zrozumieli Pisma.

To dopowiedzenie znajduje się w J 21.¹¹ W J 21,2 umiłowany uczeń występuje w gronie uczniów Jezusa podporządkowanych Piotrowi. Podobnie jak przy pustym grobie Piotr przejmuje inicjatywę dotyczącą połowu ryb (21,2-14), ale umiłowany uczeń pierwszy zrozumiał sens cudownego połowu i przekazał go Piotrowi (21,7). Odczytanie z obecności ryb w sieci, że Jezus jest Panem, oznacza zrozumienie Pisma.

Podsumowując spostrzeżenia dotyczące charakterystyki Piotra w czwartej Ewangelii można zauważyć, że ewangelista sygnalizuje, iż przed spotkaniem z Chrystusem zmartwychwstałym Piotr niewłaściwie pojmował mesjański charakter Jezusa, gdyż nie było u niego postawy prawdziwego ucznia Chrystusowego i wymaganej przez Jezusa miłości bliźniego. Piotr był gotów ponieść śmierć za Jezusa (13,37), ale nie za naród (18,14; por. 11,16). Właściwa relacja między Piotrem jako uczniem a Jezusem jako Nauczycielem rodzi się po zaparciu się swego uczniostwa i rozpoznaniu przy pomocy umiłowanego ucznia Jezusa jako Pana (por. 21,7). Wtedy twarzą w twarz spotyka się ze Zmartwychwstałym (21,15-19). Osobiste spotkanie Piotra z Panem rozpoczyna nowy etap działalności Piotra jako nauczyciela i pasterza.

II. GŁOSICIELE NAUKI CHRYSTUSA JAKO RYBACY W KONTEKŚCIE KULTUROWYM ADRESATÓW

Pod koniec I w. wyznawcy Jezusa znali określenie apostołów jako rybaków ludzi (por. Mk 1,17). W tym określeniu kryje się misja głoszenia Ewangelii wszystkim narodom. Łukasz w szczególny sposób odniósł to określenie do Piotra (Łk 5,10).¹² Być rybakiem znaczyło mieć świadomość szczególnego posłannictwa otrzymanego od Chrystusa, potrzeby stosowania odpowiednich sposobów perswazji dla pozyskiwania uczniów, ale i konfrontacji z innymi rybakami –

¹¹ Por. P.S. Minear, *The Original Functions of John 21*, JBL 102 (1983) 85-98, zvl. s. 91: *One function of chapter 21, therefore, is to provide an edifying end of the story of these two men.*

¹² Większość egzegetów współczesnych uważa, że punktem wyjścia J 21,1-14 jest Łk 5,1-10. Podstawowe studium na ten temat opracował R. Pesch, *Der reiche Fischfang. Lk 5,1-11/Jo 21,1-14*, Düsseldorf 1961, s. 103-104; to studium uściślił F. Neirynck, *John 21*, NTS 36 (1990) 321-336.

przeciwnikami chrześcijaństwa. W takiej konfrontacji konieczne było ustalenie płaszczyzny nie tylko rywalizacji, ale i dyskusji.

Uwydatnianie Piotra i innych apostołów jako rybaków w kulturalnym środowisku grecko-rzymskim końca I w. niosło ze sobą pewnego rodzaju wieloznaczność, gdyż mogło być odbierane z konsternacją jako ośmieszanie ich roli w porównaniu do wymogów stawianych ówczesnym głosicielom prawdy i nauczycielom. Taki wniosek nasuwa się przy lekturze utworu Petroniusza (zm. 66 r. po Chr.) pt. *Satyry (Satiricon)*, skierowanego głównie przeciwko retorom. Przedmiotem dzieła tego wybitnego pisarza z otoczenia Nerona jest konstatacja upadku retoryki w ówczesnym społeczeństwie¹³ i wskazanie modelu do realizowania. Petroniusz zestawia dwa obrazy – rybaków i kucharzy. Ukazuje on najpierw retorów jako rybaków, którzy usiłują zarzucić sieci swoich sztuczek, aby zdobyć słuchaczy, a zwłaszcza uczniów. Jak rybacy są łowcami, zniewalają, tak – zdaniem Petroniusza – postępują współcześni mu nauczyciele sztuki perswazyjnej. Nauczyciele retoryki są tutaj przedstawiani jako *grający z obłąkanymi wariatów, jako nieszczerzy pochlebcy, gdy zabiegają o udział w uctwach bogaczy, gdyż myślą przede wszystkim o tym, co słuchającym, jak im się zdaje, sprawi największą przyjemność, bo inaczej nie dostaną tego, czego pragną, jeżeli uszu nie złapią jakby w zasadzkę, tak i nauczyciel wymowy: jeżeli jak rybak nie założy na wędkę takiej przynęty, na jaką, jak mu wiadomo, ryby pójdą, to będzie tracił czas na swym kamieniu bez nadziei ulowu (I,3)*.¹⁴ Petroniusz przedstawia retorów jako biernych konsumentów, którzy poszukują okazji do uctwowania, ale nie są zdolni nawet ocenić sztuki kulinarnej. Tymczasem – jego zdaniem – modelem retoryki powinna być właśnie sztuka kulinarna, która polega na przygotowaniu wyszukanych potraw oraz ich serwowaniu w odpowiednim porządku i estetycznej, bogatej oprawie.

---

¹³ Tak np. już na wstępie po scharakteryzowaniu greckich wzorów do naśladowania mamy charakterystykę degradacji ówczesnej retoryki pod wpływem azjatyckim: *Niedawno ta nadmuchiata i ekstrawagancka świegotliwość przywędrowała do Aten z Azji i zrywające się do wielkich wlotów umysły młodzieży poraziła jakby jakaś gwiazda niosąca zniszczenie. Bo gdy raz zwichnięto prawidłowość wymowy, ta sparaliżowana oniemiała*. Tłum. M. Brożek: *Petroniusz, Satyryki*, Wrocław 1968, s. 9; por. także notę nr 12 na temat sporu między zwolennikami stylu umiarkowanego ozdobnego i naturalnego, a propagatorami stylu nienaturalnego, zwanego azjanizmem.

¹⁴ Tłum. M. Brożek, *dz. cyt.*, s. 10n.

Zarówno autor jak i ostatni redaktorzy mieli świadomość odbioru pewnych obrazów z języka Jezusa u potencjalnych adresatów czwartej Ewangelii, którymi byli wierni wywodzący się z odmiennego środowiska niż odbiorcy tradycji synoptycznej. Mieli oni własne tradycje i własne ideologie. Wielu należało do intelektualnych sfer świata pogańskiego.¹⁵ Tak np. ewangelista uznał, że porównanie nauki Jezusa do młodego wina w kulturalnym środowisku greckorzymskim mogłoby być niewłaściwie odebrane (*bo stare wino jest lepsze*; por. Łk 5,39), dlatego stworzył obraz „lepszego wina” w J 2,1-11. Z analogiczną sytuacją spotykamy się przy określeniu misji uczniów Jezusa obrazem rybaków. Nie odrzucając tego obrazu, zwłaszcza w odniesieniu do Piotra, autor usiłuje nadać mu nową treść i ukierunkować na inny obraz – obraz kucharza przygotowującego posiłek i pasterza. Dlatego funkcję wybranych uczniów Jezusa w roli rybaków zacieśnia do jednorazowej czynności dokonanej przy pomocy Jezusa zmartwychwstałego, czyli do spisania nauczania Jezusa i wprowadzenia tego zapisu do czytań liturgicznych, a działalność apostołską Piotra stara się scharakteryzować takimi samymi obrazami, jak działalność samego Jezusa – dobrego pasterza (por. J 10,11-16). Redaktor J 21 mógł łatwo dokonać takiego zabiegu, gdyż ryba w znaczeniu metaforycznym w środowisku adresatów oznaczała nie tylko słuchaczy, lecz także kompozycje przeznaczone do słuchania.

Ukazując relację między retoryką a sztuką kulinarną Petroniusz, w dobrze zachowanym fragmencie *Satyr* znanym jako *Uczta Trymalchiona* (Sat. 34 – 76), przytacza interpretację Ryb w Zodiaku jako znaku, pod którym rodzą się – *opsonatores et rhetores* – kucharze i retorzy (Sat. XXXIX,12).¹⁶ Jak kucharze popisują się na ucztach przygotowaniem wykwintnych potraw, wśród których Petroniusz wymienia m.in. wyszukane dania z ryb śródziemnomorskich (*obsonium* – por. Sat 36,6; 47,13), tak uczestnicy uczt, wędrowni mówcy mają się popisywać przygotowanymi przemówieniami. Na oznaczenie tych przemówień bohater utworu stosuje przysłowie „ryby mu-

---

¹⁵ Por. B. Lindars, R.B. Edwards, J.M. Court, *The Johannine Literature*, Sheffield 2000, s. 34-37. 62-64.

¹⁶ Komentatorzy dzieła Petroniusza sądzą, że wyjaśnienie znaków Zodiaku, wstawione w usta Trymalchiona, stanowi odbicie poglądów samego Petroniusza. Por. P.G. Walsh, *The Roman Novel. The „Satiricon” of Petronius and the „Metamorphoses” of Apuleius*, Cambridge 1970, s. 126.

szą pływać”¹⁷. Z tego wynika, że w dziele Patroniusz żywe ryby są metaforą kompozycji retorycznych wygłaszanych przy picciu starego, stuletniego wina sycylijskiego. Dla czytelnika znającego satyrę Petroniusza, którymi niewątpliwie w szczególniejszy sposób byli zainteresowani chrześcijanie ze względu na łączność autora *Satyr* z Neronem,¹⁸ łowienie ryb stanowiło z jednej strony metaforę sposobu pozyskiwania uczniów przez nauczycieli retoryki, a z drugiej strony w kontekście uczyty stanowiło metaforę zapisu Ewangelii głoszonej w świecie pogańskim. Taką właśnie metaforykę zakłada czwarta Ewangelia przy opisie połowu ryb w J 21,3-13 w kontekście posiłku przygotowanego przez Jezusa. Tekst J 21,3-14 czytany na tle *Satyr* Petroniusza oznacza, że modelem przekazywania Ewangelii jest posiłek przygotowany przez samego Jezusa, a cudowny połów stanowi element przygotowujący do tego posiłku.

Egzegeci podkreślają, że w J 21,9.13 na oznaczenie ryby przygotowanej przez Jezusa do spożycia autor wprowadził szczególnie znaczący termin *opsarion*¹⁹ jako synonim rzeczownika *prosfagion* (21,5) – „posiłek” – będącego *hapax legomenon* Nowego Testamentu²⁰; tym samym terminem w 21,10 Jezus oznacza świeże ryby złowione w cudowny sposób przez uczniów. Przy uważnym czytaniu utworu Petroniusza można zauważyć, że ten wyszukany termin czwartej Ewangelii da się rozpoznać w formie zlatynizowanej u autora rzymskiego na oznaczenie zarówno dań (*obsonium/opsonium*) jak i tych, którzy przygotowują ucztę, gdyż użyty rzeczownik *opsinatores* pochodzi od czasownika uważanego za wyraz grecki – *opsono* (*obsono*) i *opsonor* (*obsonor*) – *zakupywać prowiant do kuchni, ucztować*. Komentatorzy dzieła Petroniusza zauważają, że u niego termin *opsonator* jest szczególnie znaczący, gdyż wprowadza grę

¹⁷ *Hoc vinum, inquit, vos oportet suave faciat: pisces natate oportet. Rogo, me putatis illa cena esse contentum, quam in theca repositarii videratis? Sic notus Ulixes?* (Sat. 39,2-4).

¹⁸ Jednym z motywów starannego przechowywania przez chrześcijan „Ucztę Trymalchiona” było prawdopodobnie przekonanie, że bogaty parweniusz Trymalchion stanowi parodię Nerona. Por. M. Brożek, *dz. cyt.*, s. XLV.

¹⁹ Por. A. Pitta, *Ichthys ed opsarion in Gv 21,1-14: semplice variazione lessicale o differenza con valore simbolico?*, *Biblica* 71 (1990) 348-363; opowiada się on jednak za eklezjologicznym sensem symboliki ryb.

²⁰ Por. R. Schnackenburg, *Das Johannesevangelium*. III Teil, 2 Aufl., Freiburg im Br. 1976, s. 587; E. Haenchen, *Das Johannesevangelium. Ein Kommentar aus dem nachgelassenen Manuskripten*, hrsg. U. Busse, Tübingen 1980, s. 580, S.A. Panimolle, *Lettura pastorale del Vangelo di Giovanni*, Bologna 1984, s. 478.

słów z *opsonia* (*obsonia*), którą Rzymianie łatwo chwyтали.²¹ Słowniki notują, że *obsonium/opsonium*²² ma to samo znaczenie, co użyte w czwartej Ewangelii greckie *opsarion*. Rzeczownik ten jest zdrobnieniem od *opson* – gotowana lub inaczej przyrządzona potrawa spożywana z chlebem, zwłaszcza ryba, szczególnie przysmak Ateńczyków, również smak.²³

Rozdział 21 czytany na tle dzieła Petroniusza zawiera z jednej strony apologię uczniów Jezusa na czele z Piotrem, a z drugiej strony ukazuje szczególną wartość ułożenia z inicjatywy Piotra nauki Chrystusa do czytań liturgicznych, żeby służyła za pokarm dla wiernych.

III. PIOTR JAKO UCZEŃ JEZUSA W STRATEGII RETORYCZNEJ AUTORA J 21

1. Motywy uwydatnione we wstępie (21,1a), przedłożeniu (21,1b) i podziale (21,2)

Wstęp (21,1a) kieruje uwagę czytelnika na objawienie się Jezusa po zmartwychwstaniu. W J 21 główną postacią jest Jezus, którego imię stanowi inkluzję zarówno perykopy zawierającej przedmiot przesłania (21,1-14), jak również całego rozdziału (21,1.25). Imię Jezus występuje w całym rozdziale 16 razy, w czym 8 razy w J 21,1-14 i 8 razy w 21,15-25. Poza tym w J 21 na określenie osoby Jezusa występuje 8 razy termin *Kyrios* (Pan). Z tego wynika, że w myśli autora Chrystus po zmartwychwstaniu jest tym samym człowiekiem (ma imię Jezus) i Bogiem (Pan).

Wstęp mówi o objawieniu się Jezusa uczniom: w 21,1a *efanerōsen heauton* – objawił siebie, w 21,14 *efanerōthē* – został objawiony lub jako aoryst w stronie zwrotnej: objawił się (tj. własną mocą).²⁴

Czasownik *faneroun* etymologicznie znaczy „wyjść z ciemności”, „ujawnić się”. W języku greckim był używany w podwójnym znacze-

²¹ Por. np. P. Perrochat, *Pétrone. Le Festin de Trimalcion. Commentaire exégétique et critique*, 2 éd., Paris 1952, s. 43.

²² Por. np. M. Plezia, *Słownik łacińsko-polski*, t. 3, Warszawa 1969, s. 673: *obsōnium* (*opsonium*) (wyr. grecki) – *potrawa spożywana jako dodatek do chleba (zwł. ryby, jarzyny, owoce), okrasa, przysmak*.

²³ Por. H.G. Liddell, R. Scott, *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1958, s.1283.

²⁴ Por. M. Zerwick, *Graecitas biblica*, 2 ed., Roma 1966, s. 231.

niu: 1) objawić, ukazać, dać się poznać; 2) uczynić znanym lub sławnym. W czwartej Ewangelii jest on używany na oznaczenie konkretnego objawienia Bożego na ziemi. Poza tymi trzema miejscami w J 21,1-14, czasownik *faneroun* występuje w czwartej Ewangelii tylko 6 razy (1,31; 2,11; 3,21; 7,4; 9,3; 17,6). Przedmiotem objawienia jest osoba Jezusa (1,31 Izraelowi, 7,4 światu), Jego chwała (2,11), uczynki dokonane z inspiracji Bożej (3,21), dzieło Boże (9,3) i imię Ojca (17,1). W terminologii 1 J przedmiotem objawienia jest Syn Boży w stanie wcielonym (3,5.8), życie wieczne (1,1.2), posiadanie ducha wspólnoty apostoelskiej (2,19), Chrystus w chwale jako przedmiot oczekiwania (1 J 2,28; 3,2). W całym Nowym Testamencie poza J 21,1.14 czasownik *faneroun* w odniesieniu do Jezusa zmartwychwstałego pojawia się tylko w drugim zakończeniu Ewangelii Marka (16,12.14). To wskazywałoby na jakiś związek redakcji Janowej z redakcją Mk 16,9-20. Użycie tego czasownika w J 21,1.14 w odniesieniu Jezusa po zmartwychwstaniu oznacza podkreślenie ciągłości między Jezusem objawiającym się w znakach, które są przedmiotem świadectwa apostoelskiego (por. J 20,30-31), a Panem poznanym przez siedmiu wybranych uczniów – ewangelistów.

W 21,1b występuje jeszcze trzeci raz użyte słowo *faneroun* w aoryście strony czynnej bez uściślenia przedmiotu – *efanerōsen houtōs*, objawił tak. Powtórzenie czasownika *faneroun* w 21,1b stanowi element retoryczny (przedłożenie), który wzywa czytelnika do zwrócenia szczególnej uwagi na to, co zostanie przedstawione.²⁵ Jest to wskazówka, że trzecie ukazanie się Jezusa zmartwychwstałego posiada jakiś szczególny charakter w porównaniu z poprzednimi chrystofaniami.²⁶ Liczba trzy jest symbolem pełni jak i nowego początku. Trzecie objawienie oznacza pełne, definitywne, zaszyfrowane (liczba 153) objawienie, które nakreśla nowy początek.

Celem dyskursu oratorskiego w J 21 jest ukazanie statusu Piotra w relacji do statusu umiłowanego ucznia przez ukazanie relacji między Jezusem a Piotrem jako Jego uczniem. Dlatego J 21,2 można traktować jako przedstawienie przedmiotu dyskursu, w którym autor akcentuje jedność wśród siedmiu uczniów i zróżnicowanie.

---

²⁵ Por. J. Kremer, *Die Osterevangelien – Geschichten um Geschichte*, Stuttgart 1977, s. 204.

²⁶ Por. J. Mateos, J. Barreto, *Il Vangelo di Giovanni. Analisi linguistica e commento esegetico*, Assisi 1982, s. 840.

Na pierwszym miejscu jest znany z imienia Piotr, na końcu dwaj anonimowi uczniowie Jezusa. W opowiadaniu ukaże się napięcie między Piotrem a umiłowanym uczniem na tle rozumienia cudownego połowu ryb, który Piotr podjął pierwszy, ale anonimowy uczeń pierwszy zrozumiał jego teologiczne znaczenie.

Stwierdzenie, że Jezus nad Morzem Tyberiadzkim objawił się siedmiu uczniom, a nie Dwunastu wskazuje więc, że nie jest to grupa do głoszenia słowa, gdyż to zadanie należy do Dwunastu, nie jest to także grupa do dawania jałmużny, bo w niej nie było nikogo z Dwunastu, lecz grupa która z woli Piotra podjęła zadanie nauczania w sposób dla nich najbardziej odpowiedni, ale nie przewidziany wyraźnie przez Jezusa. Nieudany połów ryb wskazuje na ich niepowodzenie jako uczniów Jezusa, ale wykorzystanie ich zdolności jako rybaków przez Jezusa do cudownego połowu dowodzi, że cudowny połów stanowi szczególną formę ujawnienia się tej grupy w charakterze uczniów Chrystusa. Taką formą jest zapis Ewangelii i wprowadzenie go do czytań liturgicznych.

Charakterystyka, kolejność i sposób wymieniania tych uczniów stanowi ocenę ich świadectwa, zawiera informacje z końca I w. na temat genezy spisania Ewangelii, a nawet kolejności wprowadzenia ich do czytań liturgicznych, czyli kanonizacji. Na pierwszym miejscu są wymienieni imiennie apostołowie. Trzech uczniów wymienionych imiennie jest odbiciem przekonania, że Ewangelie stanowią spisana tradycję Dwunastu. Ukrywanie dalszych imion dowodzi, że dzieła ewangelistów były rozpowszechniane anonimowo.

Charakterystyka Piotra i umiłowanego ucznia ma na celu ukazanie relacji między tradycją Janową a tradycją Piotrową oraz przygotowanie czytelnika na odbiór nie tylko czwartej Ewangelii, ale i pozostałych jako wiarygodnego świadectwa apostołowskiego. Podobnie jak przy pustym grobie, również w J 21,1-14 jest ukazana pewna rywalizacja, napięcie między Piotrem a umiłowanym uczniem w okazywaniu zrozumienia i miłości Jezusa. Podczas gdy umiłowany uczeń na podstawie Ewangelii jako Pisma Świętego dochodzi do poznania Pana i zaczyna głosić Jego obecność (mówi do Piotra), Piotr w trakcie połowu (pisania) oddala się od Jezusa, a gdy wypełnia misję zleconą przez Mistrza, koncentruje się na czynnościach związanych z połowem, a nie na osobie sprawcy cudownego połowu. Natomiast umiłowany uczeń pilnie obserwuje świadectwa (obfity połów do sieci jako symbol spisanych świadectw o Jezusie) i do-

chodzi do wniosków teologicznych na temat osoby Jezusa. Nawet po uznaniu Jezusa jako Pana Piotr działa spontanicznie, żywiłowo, dlatego musi korygować swoje spontaniczne gesty (może to być aluzja do przeredagowania pierwotnego tekstu Ewangelii Marka lub przynajmniej konieczności dodania innego zakończenia, tj. Mk 16,9-20 z tradycji Janowej).

Po Piotrze na drugim miejscu jest wymieniony Tomasz zwany Didymos (tj. Bliźniak, według tradycji bliźniak Jezusa). Przypuszczalnie, według J 21,2, Tomasz reprezentuje przekazywanie nauczania Jezusa w formie logiów, dzieła rozpowszechnionego w chrześcijaństwie pierwotnym, ale bez opisu męki. Przedstawiony jest jako niewierny w 20,24-29, bo nie rozpoznał jeszcze śladów męki, nieobecny wśród uczniów przy pierwszym objawieniu się Jezusa po zmarwychwstaniu, kiedy Mistrz dał uczniom Ducha Świętego (może jest to informacja, że dzieło Tomasza nie było traktowane jako natchnione).

Wśród uczniów został także uwydatniony Natanael jako pochodzący z Kany Galilejskiej. Według 1,46-50 Natanael jest uczonym w Piśmie (wskazuje na to drzewo figowe, symbol uczonego w Prawie), który poznaje Jezusa jako Syna Bożego i króla Izraela. Wyśnieto uzasadnione przypuszczenie, że imię Natanael jest kryptoniem autora Ewangelii Mateusza,²⁷ która przedstawia działalność i nauczanie Jezusa w świetle Pisma. Ewangelie tę można scharakteryzować formułą: „Stało się to wszystko, żeby się wypełniły Pisma proroków” (Mt 26,56).²⁸

Informacja o dwóch synach Zebedeusza oznacza uznanie ich formy głoszenia Ewangelii w formie zapisu za szczególnie ważne świadectwo, bo przypieczętowali je swą śmiercią męczeńską (por. Mk 10,39).²⁹ Jan prawdopodobnie ułożył „Ewangelie znaków” wy-

---

²⁷ Por. K. Hanhart, *The Structure of John I 35 – IV 54*, w: *Studies in John. Presented for J.N. Sevenster*, Leiden 1970, s. 22-46. Przypuszcza on, że w J 1,40-42 mamy aluzję do Ewangelii Marka, w 1,43-51 do Ewangelii Mateusza, w w 2,1 – 4,45 do Ewangelii Łukasza i Dziejów Apostołów. Na tożsamość Natanaela z Mateuszem już dawniej naprowadziła niektórych uczonych etymologia imienia: gr. *Nathanaël* z hebr. *n'tân'el* znaczy „Bóg dał”, a gr. *Maththaios* z hebr. *matta'j* (skrótowa forma od *mattatjah*) znaczy „dar Jahwe”.

²⁸ Więcej na temat znaczenia chrystocentrycznego sensu Starego Testamentu w pismach Nowego Testamentu, zwłaszcza w Ewangelii Jana zob. P. Beauchamp, *Lecture christique de l'Ancien Testament*, Biblica 81 (2000) 105-115.

²⁹ Na temat śmierci męczeńskiej Jana apostoła, jednego z Dwunastu, zob. M.É. Boisnard, *Le martyre de Jean l'Apôtre*, Paris 1996.

korzystaną w czwartej Ewangelii przez umiłowanego ucznia. Nie znamy natomiast ani tematyki ani materiału ułożonego przez Jakuba, syna Zebedeusza.

Jednym z dwóch anonimowych uczniów jest czwarty ewangelista, umiłowany uczeń Jezusa (apostoł w takim znaczeniu jak św. Paweł, być może Jan Marek), odczytujący sens cudownego połowu dla Piotra. Wspólnota uznaje, że to co on napisał, jest prawdziwym świadectwem dotyczącym Jezusa (21,24). Dlatego reprezentuje on zarówno idealnego autora (*on je opisał* – 21,24), jak również idealnego domniemanego czytelnika.³⁰ Jako drugi anonimowy uczeń będący ewangelistą zostaje Łukasz.

Identyfikacja siedmiu uczniów Jezusa w 21,2 z ewangelistami może stanowić klucz do interpretacji wczesnochrześcijańskich malowideł w katakumbach i rzeźb na sarkofagach, które ukazują siedem postaci męskich siedzących przy stole i przystępujących do podziału dwóch ryb i pięciu chlebów.³¹

2. Piotr w opowiadaniu „historycznym” (J 21,3-14)

Zgodnie z regułami retoryki klasycznej w opowiadaniu „historycznym” można najpierw dostrzec odróżnienie świadectw ludzkich, działalność uczniów Jezusa z własnej inicjatywy, od świadectw boskich, cudowny połów ryb jako zapis świadectwa apostołskiego w formie Pisma Świętego, księgi objawiającej moc i skuteczność słowa Jezusowego. Ten element stanowi przygotowanie uzasadnienia odnośnie do autorytetu Piotra i jego relacji do umiłowanego ucznia oraz wiarygodności ich świadectwa.

Opowiadanie ukazuje stosunek między Jezusem a uczniami na czele z Piotrem. Biorąc pod uwagę inkluzje czasownikowe (*anabainein* – *apobainein*, *piadzein* – w. 3 i 9) można je podzielić na dwie części. W pierwszej części (21,3-8) mówiącej o rozpoznaniu Jezusa jako Pana przy okazji cudownego połowu widzimy siedem scen: 1) Profesjonalna wspólnota na czele z Piotrem wsiada do łodzi i udaje się na bezskuteczny połów ryb pod osłoną nocy; 2) Rano na brzegu

³⁰ Por. W. Schenk, *Interne Strukturierungen im Schluss-Segment Johannes 21: Syngrafē + Satyrikon/Epilogos*, NTS 38 (1992) 511.

³¹ Por. R.H. Hiery, C.A. Kennedy, *The Bread and Fish. Eucharist in the Gospels and Early Christian Art*, *Perspectives in Religious Studies* 3 (1976) 20-47, zwł. 21-23.

znajduje się Jezus w roli opiekuna („dzieci”) i pyta się o posiłek, którego uczniowie nie mają; 3) Jezus jako nierozponany człowiek poleca zarzucić sieć na prawo od łodzi – porządkuje pracę i sprzęt; 4) Nadzwyczajny połów określony miarą (sieć pełna, ale nierozzerwana). 5) Umiłowany uczeń mówi do Piotra „To jest Pan”; 6) Piotr przywdziewa na siebie wierzchnią szatę (lub według innej wersji opasuje się wierzchnią szatą) i rzuca się w morze; 7) Pozostali uczniowie przyплыли do brzegu łódką ciągnąc sieć. W centrum zainteresowania jest scena cudownego połowu ryb.

W drugiej części (21,9-13) opisującej spotkanie uczniów z Jezusem w kontekście posiłku po cudownym połowie mamy pięć scen: 1) Po zejściu na ląd uczniowie zobaczyli ognisko, a na nim ułożoną rybę i chleb; 2) Jezus poleca im przynieść z ryb, które ułowili; 3) Piotr wyciąga sieć z rybami w liczbie 153; 4) Jezus zaprasza uczniów do posiłku: „Chodźcie, posilcie się”; 5) Jezus *erchetai* – przychodzi (w czasie terażniejszym, *praesens historicum*), bierze chleb i podaje im, podobnie i rybę. Centralną sceną jest wyciągnięcie przez Piotra sieci ze 153 rybami.

Ostatnia scena stanowi rekapitulację całego opowiadania, gdyż wyraźnie zostaje wyodrębniona od pozostałych wskazaniem na działanie Jezusa, podczas gdy dotychczas Jezus tylko mówił. Poza tym formuła „przychodzi Jezus” zdaje się nawiązywać do liturgicznego wezwania paruzji *erchou*, *kyrie Iēsou* (por. 1 Kor 11,26; 16,22; Ap 21,20; Didache 10,6 por. J 21,23).³² Nadto zachowanie się Jezusa kontrastuje z zachowaniem się Piotra i uczniów opisanym w pierwszej części; uczniowie przychodzą do łodzi Piotrowej (*erchometha*), ale nie mają owoców tej pracy, Jezus przychodzi do uczniów z gotowym i pełnym posiłkiem (chleb i ryba).

Dwie części opowiadania dotyczą dwóch obszarów działalności uczniów – zapis nauczania Jezusa (połów) i włączenie go do głoszenia w ramach liturgii (posiłek). Na ogół przyjmuje się, że łowienie ryb ma sens metaforyczny na oznaczenie wypełniania misji głoszenia Ewangelii zleconej apostołom przez Jezusa (20,21-23).³³ Takie założenie nie mieści się jednak w logice tekstu czytanego

---

³² Por. D. Mollat, *L'apparizione del Risorto e il dono dello Spirito*, Parola per assemblea festiva 27 (1970) 96; J. Kremer, dz. cyt., s. 211.

³³ Por. np. C.K. Barrett, *The Gospel according to John*, 2 ed., Philadelphia 1978, s. 579; J. Mateos, J. Barreto, s. 842.

w kontekście, bo według J 20,19-23 Jezus zmartwychwstały zleca posłannictwo i przekazuje Ducha Świętego wszystkim uczniom zgromadzonym w Wieczerniku (bez Tomasza), którzy reprezentują Dwunastu (por. 20,24), a nie siedmiu. Według J 20,22 uczniowie otrzymali od Chrystusa zmartwychwstałego autorytet i uzdolnienia do przepowiadania, co nie da się pogodzić z nieudanym połowem w 21,3. Jeszcze bardziej nie mieści się w logice tekstu interpretacja eklezjologiczna połowu ryb, gdyż wierzących jako złowione ryby w żadnym wypadku nie można uważać za pokarm dla uczniów. Natomiast biorąc metaforyczne znaczenie słowa łowić nawiązujące do znaczenia podstawego (ujarzmiać w sieci i przeznaczać do spożycia), czynność siedmiu uczniów oznacza sposób rozumienia funkcji nauczycielskiej przez Piotra i jego towarzyszy – układanie nauczania Jezusa w formę literacką do przekazywania jej na piśmie (sieć). Do takiego sposobu bezpośrednio nie otrzymali daru Ducha Świętego w wieczerniku.

Według niektórych komentatorów słowo *hypagein* (wyjść) w ustach Piotra nawiązuje do nakazu Chrystusa z 15,3 *hymeis hypageite kai karpon ferete* (wyjdziecie i przyniesiecie owoc).³⁴ W tym świetle Piotr od samego początku chce wypełniać jak najwierniej polecenie Jezusa. Udanie się na połów z inicjatywy Piotra nie oznacza więc, jak sądzą niektórzy egzegeci, sprzeniewierzenia się posłannictwu otrzymanemu od Chrystusa przez powrót do swego zawodu, lecz rozpoczęcie tej misji w oparciu o dotychczasowe umiejętności jako sposób realizacji woli Piotra (inicjatywa Piotra). Taka postawa oznacza niepełne rozumienie posłannictwa nauczania zleconego przez Jezusa, bo jako Jego uczniowie mają wypełniać wolę Mistrza – głoszenie Ewangelii, a nie przekazywanie jej na piśmie. Podjęte zadanie przez Piotra przynosi właściwy owoc, gdy stanowi wypełnienie woli Zmartwychwstałego, żeby przygotować odpowiedni pokarm. Cudowny połów, przeznaczony na pokarm, czyli zapis Ewangelii kanonicznych, oznacza owoc powiązania słowa Jezusowego z wysiłkiem Jego uczniów przy posłużeniu się własnymi uzdolnieniami i własnym doświadczeniem.

Słownictwo dotyczące posiłku i jego rozmieszczenie w opowiadaniu sugeruje, że intencją autora jest zwrócenie uwagi czytelnika

---

³⁴ Por. np. J. Mateos, J. Barreto, *dz. cyt.*, s. 842.

na relacje między spisaniem Ewangelii i włączeniem ich do kanonu, a głoszeniem Ewangelii w liturgii.³⁵ Z trzech poleceń Jezusa, pierwsze dotyczy sposobu posłużenia się się siecią (21,6), czyli sposobu dawania świadectwa mocy słowa Jezusowego przy pomocy Pisma, drugie przyniesienia owoców pracy rybackiej jako posiłku (21,10), czyli włączenia świadectwa apostołskiego do liturgii jako pokarmu dla wiernych, trzecie wreszcie polecenie dotyczące przyjęcia posiłku (21,12) wskazuje na szczególne uczestnictwo w objawionej przez Jezusa prawdzie i miłości, w której kontempluje się (uczniowie milczą) aktualną obecność Chrystusa zmartwychwstałego.

W tym kontekście autor dokonuje śmiałego zabiegu perswazyjnego w 21,11. Wprowadza do tekstu Piotra, którego pierwszeństwo wśród uczniów już dwukrotnie uwydatniał (inicjatywa nieudanego połowu i niezrozumiałe rzucenie się w morze) i informuje czytelnika, że ten uczeń cofnął się (*anēbē*) i przyciągnął sieć na łód wypełnioną dużymi rybami w liczbie 153. Jezus polecił uczniom przynieść z ryb, które ułowili, jako posiłku (*apo tōn opsariōn*), a Piotr wykazuje nadzwyczajną gorliwość, gdyż przynosi wszystkie ryby z siecią.

Owoc pracy uczniów w nierozzerwanej sieci jest dokładnie wymieniony i podzielony. Liczba 153 na pierwszym miejscu stanowi informację o zaszyfrowaniu, zapisie, który trzeba odszyfrować, interpretować, wyjaśniać. Sieć pełna ryb jest zapisem, tekstem przeznaczonym do zrozumienia tożsamości Chrystusa zmartwychwstałego. Kolejna informacja w tej liczbie to wskazanie na obiektywne przedstawienie objawienia chrześcijańskiego w formie pisemnej. Tekst Jana ma więc wydźwięk apologetyczny, skierowany zwłaszcza przeciwko doketom i gnostykom, którzy powoływali się na nauki podane przez Jezusa po zmartwychwstaniu. Wreszcie liczba 153 stanowi odniesienie do czytań w liturgii – podziału Pisma Świętego na niedziele. Gdy weźmiemy pod uwagę podział czytań na trzy lata, to mamy liczbę 153, gdyż tyle jest niedziel w ciągu trzech lat po odliczeniu niedziel wielkanocnej, mającej wcześniej (przez samego Jezusa) ustalone czytania, które symbolizuje chleb (wcielenie) i ryba przygotowana przez Jezusa (tajemnica paschalna). Informacja, że Piotr sam przyciągnął sieć z rybami zdaje się mieć również wydźwięk perswazyjny. Zabieg perswazyjny polega na tym, że w tym czasie były już czytane

---

³⁵ Por. R. Fabris, *dz. cyt.*, s. 1099.

w liturgii kościelnej Ewangelie synoptyczne. Być może, iż autorowi J 21,1-14 chodziło pośrednio o apologię autorytetu czwartej Ewangelii i włączenia jej do czytań liturgicznych w całym Kościele, co oznaczało uznanie jej za księgę natchioną i kanoniczną.³⁶ Komentatorzy czwartej Ewangelii podkreślają bowiem, że rozdział 21 czwartej Ewangelii został napisany dlatego, aby uzasadnić odrębność teologii rozwiniętej w czwartej Ewangelii i ukazać autorytet duchowego dziedzictwa wspólnoty Janowej, przewidując możliwe reakcje czytelników końca I w.³⁷, zwłaszcza opory w uznaniu autorytetu czwartej Ewangelii w środowisku rzymskim.

Rozdział 21 czwartej Ewangelii był pisany wtedy, gdy w chrześcijaństwie Piotr był już niekwestionowanym autorytetem, ale podważanym we wspólnocie Janowej. Przypisanie Piotrowi wprowadzenia czytań Ewangelii w ramach Starego Testamentu do liturgii eucharystycznej (przyciąganie sieci do Jezusa) było adresowane z jednej strony do separatystów we wspólnocie Janowej, których sygnalizuje 1 J, a z drugiej strony przeciwników autorytetu umiłowanego ucznia w Kościołach Piotrowych. Równocześnie liczba 153 stanowi informację dla czytelnika, z czego bierze się odrębność Ewangelii umiłowanego ucznia. Obok świadectwa apostołskiego o znakach dokonanych przez Jezusa, ważnym materiałem jest refleksja umiłowanego ucznia, chrystocentryczne rozumienie Starego Testamentu po wprowadzeniu trzyletniego cyklu czytań Starego Testamentu w liturgii chrześcijańskiej oraz homilie związane z czytaniem istniejących świadectw Jezusa (Ewangelii).³⁸

Badając czwartą Ewangelię na tle Starego Testamentu A. Guilding³⁹ wysunęła hipotezę, że rozłożenie działalności Jezusa na trzy lata i układ tematyczny materiału w czwartej Ewangelii stanowi odbicie trzyletniego cyklu czytań Starego Testamentu w synagogach palestyńskich. Krytyczne oceny jej pracy wykryły jednak luki przy

³⁶ Ten problem omawia M. Moody Smith, *Prolegomena to a Canonical Reading of the Fourth Gospel*, w: „*What Is John?*” *Reading and Readings of the Fourth Gospel*, ed. F.F. Segovia, Atlanta 1996, s. 169-182. Notuje on, że pierwszym wyraźnym świadectwem przyjęcia czwartej Ewangelii do kanonu Pisma Świętego jest dopiero „Diatessaron” Tacjana (ok. 170 r.).

³⁷ Por. L. Hartman, *An Attempt at a Text-Centered Exegesis of John 21*, *Studia Theologica* 38 (1984) 29-48.

³⁸ Według B. Lindarsa pierwotną wersję czwartej Ewangelii stanowiły homilie umiłowanego ucznia. Por. B. Lindars, R.B. Edwards, J.M. Court, *dz. cyt.*, s. 54-55.

³⁹ A. Guilding, *The Fourth Gospel and the Jewish Worship. A study of the relation of St. John to the ancient Jewish lectionary system*, Oxford 1960.

weryfikacji tej hipotezy, gdyż nie wyjaśnia ona całkowicie tematyki czwartej Ewangelii.⁴⁰ Studia na temat początku i sposobu wprowadzania podziału Pięcioksięgu do czytań na poszczególne szabaty, jakie przeprowadził C. Perrot⁴¹ dowodzą, że trzyletni cykl czytań Pięcioksięgu w synagogach oficjalnie wprowadzono w judaizmie dopiero w IV w., chociaż istniały wcześniejsze lokalne zwyczaje. Natomiast trzyletni cykl czytań w szabat był praktykowany w Palestynie jeszcze przed zburzeniem świątyni (70 r.), kiedy to lektor mógł sam dobierać i ustalać perykopy do lektury i komentowania. W trzyletnim cyklu Pięcioksiąg dzielono przeciętnie na 154 sedery.⁴²

Jednak tłem czwartej Ewangelii są nie tyle perykopy ze Starego Testamentu czytane w liturgii świątynnej i synagogałnej, jak usiłowała się wykazać A. Guilding, ile raczej perykopy czytane w liturgii chrześcijańskiej, w której czytano głównie świadectwa apostołów (por. św. Justyn). Dlatego materiał homiletyczny pochodzi nie tylko z lektury tekstów z Pięcioksięgu, Izajasza i Psalmów, lecz także z pierwszych wersji Ewangelii synoptycznych, zwłaszcza Ewangelii Marka. Tak np. S. Temple⁴³, analizując J 6,24-71 wykrył w tekście trzy warstwy: świadectwo naocznego świadka, opracowanie tego świadectwa w traktat teologiczny przez ewangelistę, homilia na temat Eucharystii od redaktora, po dodaniu do dzieła ewangelisty J 21.

Czynnikami determinującym strukturę znaczeniową w tym opowiadaniu jest dystans między uczniami na czele z Piotrem i Jezusem. Ten dystans ma przede wszystkim wymiar duchowy, dotyczy wiedzy, świadomości, poznania (21,12 *eidotes*). Tekst sygnalizuje, że przez słowa Jezusa dokonano się coś niezwykłego. Jego słowa wiodą uczniów do nieoczekiwanego pokonania dystansu dzielącego ich od Jezusa, gdzie doświadczenie daru wchodzi na miejsce ich własnego doświadczenia, gdzie chleb przychodzi do ryby, żeby stała się pokarmem. Słowa Jezusa nie tylko zmieniają świadomość rybaków, ale ustalają całkowicie nowe ramy ich działalności: najpierw z połowu w nocy następuje przejście do połowu rankiem, od połowu na morzu w kierunku głębi do połowu w kierunku lądu, od wchodze-

---

⁴⁰ Por. np. recenzję M.-É. Boismarda w RB 42 (1961) 599-602, który stwierdza, iż trudno przyjąć tezę, że układ całej Ewangelii Jana idzie za układem czytań synagogałnych.

⁴¹ C. Perrot, *La lecture de la Bible dans la synagogue*, Hildesheim 1973.

⁴² Por. *tamże*, s. 148.

⁴³ S. Temple, *A Key to the Composition of the Fourth Gospel*, JBL 80 (1961) 220-232.

nia do łodzi do wyskakiwania i wyciągania z łodzi w kierunku posiłku przygotowanego przez Jezusa na brzegu. Dar Jezusa przekształca relacje uczniów do słowa Jezusowego i do Jego osoby. Jest to dar pokarmu, w którym prawda staje się konkretem (chleb), nauczanie ciałem (ryba), które przez pośrednictwo zmysłów, otwiera na rzeczywistą obecność Pana.⁴⁴

Polecenie, jakie Jezus wydaje na brzegu, rankiem, wpisuje ich działalność w nowe ramy. Odtąd uczniowie realizują nowy program, który nie polega na lepszych umiejętnościach połowu ryb, lecz na nowym sposobie, nowej metodzie, nowej ekonomii ustalonej przez Jezusa. Ta metoda jest zsynchronizowana z działalnością Jezusa, który przychodzi do przygotowanego pełnego posiłku, a owoce działania Piotra i jego towarzyszy są tego rodzaju, że mogą być dodane do posiłku z chleba i ryby przygotowanego przez Jezusa. Jezus zmienia ich sposób posługiwania się siecią (Pismem) od chwytania ryb nocą do łodzi (w ramy swojej kultury bez możliwości obiektywnej kontroli) do wyciągania dużych ryb na brzeg w sieci przy wschodzącym słońcu w kierunku ogniska (umieszczenie głoszenia apostołskiego w kulturze ogólnoludzkiej stworzonej przez Jezusa, ujęcie słów Jezusa w formę paschalną do czytania w ramach liturgii). Światło dnia zmienia sposób patrzenia na otaczającą rzeczywistość; od własnego wyobrażenia działalności do nowej perspektywy bycia w świecie zgodnie z nauką i przykładem Jezusa. Nowe bycie to przejście z doświadczenia zmysłowego, słuchania i widzenia Jezusa jako człowieka, do osobowego spotkania z Nim jako tym, który „przychodzi”, od zrozumienia wyobrazeniowego do porządku, systemu, ekonomii ukazanej przez Zmartwychwstałego.⁴⁵

Po cudownym połowie umiłowany uczeń rozpoznaje działanie Pana nie wzrokiem ani słuchem, lecz przez powiązanie słowa Jezusowego z wynikiem pracy uczniów przy pomocy sieci.⁴⁶ Duża ilość ryb ma związek z rozpoznaniem Jezusa jako Pana. Uznanie Jezusa za Pana przez umiłowanego ucznia po spojrzeniu na sieć pełną ryb oznacza refleksję teologiczną nad pisanym świadectwem apostołów, nowe spojrzenie na Jezusa w świetle Pisma. Równocześnie au-

⁴⁴ Por. J. Calloud, F. Genuyt, J.-P. Duplantier, *L'Évangile de Jean (IV). Passion et resurrection. Lecture sémiotique des chapitres 18-21*, Lyon 1991, s. 103

⁴⁵ Por. J. Calloud, F. Genuyt, J.-P. Duplantier, *dz. cyt.*, s. 104.

⁴⁶ Por. J. Calloud, F. Genuyt, J.-P. Duplantier, *dz. cyt.*, s. 95.

tor przedstawia cudowny połów ryb jako wydarzenie jednorazowe, unikalne, a nie powtarzające się w życiu uczniów, czyli wskazuje na proces kanonizacji zapisu Ewangelii.

Egzegeci mają trudności w identyfikacji posiłku z chleba i ryby przygotowanego przez Jezusa.⁴⁷ Niektórzy komentatorzy uważają, że posiłek przygotowany przez Jezusa w postaci chleba i ryby stanowi odbicie odrębnej tradycji eucharystycznej we wspólnocie Janowej, w której Eucharystia była sprawowana na pamiątkę zmartwychwstania Jezusa⁴⁸, podczas gdy w innych Kościołach na pamiątkę śmierci Jezusa. Nie ma jednak wyraźnych śladów różnic między Kościołem efeskim, reprezentującym tradycję Janową, a Kościołem rzymskim, reprezentującym tradycję Piotrową w niedzielnym rycie sprawowania Eucharystii. Podczas gdy jeszcze pod koniec II w. jest mowa o sporach wokół obchodzenia Paschy w chrześcijańskim kalendarzu liturgicznym, to wyraźnie się podkreśla, że istniała zgoda odnośnie do istotnych warunków uczestnictwa w Eucharystii jako znaku jedności i pokoju między tymi wspólnotami chrześcijańskimi.⁴⁹ Na pewno sposób celebrowania Eucharystii był ustalony już w czasie redakcji czwartej Ewangelii pod koniec I w., bo św. Justyn (zm. ok. 165 r.), który znał tradycje efeskie, opisując sposób sprawowania Eucharystii mówi o jego pochodzeniu apostoelskim (pisał ok. 150 r. w Rzymie). W sprawowaniu Eucharystii wymienia on następujące elementy: czytanie pamiętników apostołów (czyli Ewangelii) lub proroków, słowo zachęty przewodniczącego, ofiarę chleba i wina z modlitwą uwielbienia i dziękczynienia, rozdawanie cząstki pokarmu eucharystycznego oraz dzielenie się darami.⁵⁰ Brak for-

---

⁴⁷ Większość komentatorów w posiłku przygotowanym przez Jezusa zmartwychwstałego dopatruje się konotacji eucharystycznej. Tak np. R. Bultmann, *Das Evangelium des Johannes*, 19 Aufl., Tübingen 1968, s. 549n. uważa, że opisany posiłek ma charakter misteryjny, kulturowy, jest odbiciem Ostatniej Wieczerzy.

⁴⁸ Por. J.M. Perry, *The Evolution of the Johannine Eucharist*, NTS 39 (1993) 22-35; J.D. Crossan, *Historyczny Jezus. Kim był i czego nauczał*, z ang. przeł. M. Stopa, Warszawa 1997, s. 419-425.

⁴⁹ Por. List do Florinusza św. Ireneusza, w: Euzebiusz z Cezarei, *Historia ecclesiastica* 5,24,16-17. Przekład polski w: Euzebiusz z Cezarei, *Historia kościelna. O męczennikach chrześcijańskich*, z greckiego tłum. A. Lisiecki, Poznań 1924, s. 242; List Polikratesa z Efezu do papieża Wiktora i Kościoła rzymskiego, w: Euzebiusz z Cezarei, dz. cyt., 5,24,2-4: PG 20, 494-507. Przekład polski w dz. cyt., s. 239.

⁵⁰ Por. Św. Justyn, *Apologia I* 67,3-5. Zob. M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, t. 1, Warszawa 1975, s. 97.

muły eucharystycznej w J 21,13 wskazuje, że opisany posiłek nie oznacza Eucharystii, lecz udział w szczególnym darze Jezusa zmarłychwstałego dla Jego uczniów – udział w prawdzie i miłości (chleb i ryba), przyjęcie przez wiarę objawienia się Słowa w ciele (chleb) i Ewangelii Jezusa streszczającej się w przykazaniu miłości (*opсарion* – ryba do posiłku). W ten sposób redaktor uzasadnia z jednej strony autorytet Ewangelii spisanych, które weszły w życie Kościoła, i równocześnie zwraca uwagę na ich funkcję. Osoba Jezusa jako Słowa Przedwiecznego nie da się zamknąć w księgach (por. J 21,25). Ewangelie pisane muszą być rozumiane w relacji do osoby Jezusa uwielbionego i Jego przykazania miłości.

Wyciąganie sieci z rybami na brzeg do posiłku przygotowanego przez Jezusa oznacza powiązanie Pisma Świętego z ucztą przygotowaną przez Jezusa sygnalizującą sprawowanie liturgii słowa w Kościele. Być może, iż wyciągnięcie sieci na brzeg z cudownym połowem przez Piotra oznacza oddzielenie się chrześcijaństwa od judaizmu (Iódz)⁵¹, ale główną myślą w tym geście jest podkreślenie przejścia z dotychczasowych uwarunkowań kulturowych do nowej formy bycia w relacjach międzysobowych, od tekstu pisanego Ewangelii do głoszenia Ewangelii. Relacja między Piotrem a umiłowanym uczniem ukazuje napięcie między tekstem a żywym słowem, między przekazywaniem Ewangelii w formie pisemnej (umiłowany uczeń) a głoszeniem jej w Kościele (Piotr).

W strukturze opowiadania „historycznego” szczególną funkcję odgrywają cztery wypowiedzi Jezusa: pytanie o posiłek i trzy polecenia – zarzucić sieć na prawo, przynieść z ułowionych ryb, posilić się. Warto zauważyć, że każda wypowiedź Jezusa związana jest z innym żywiołem. Pytanie uczniów o posiłek ma miejsce na brzegu (21,5 – ziemia), druga wypowiedź po nieudanym połowie dotyczy sytuacji na morzu (21,6 – woda), trzecia kieruje uwagę ognisko, do którego Piotr ma przynieść z wyłowionych ryb (21,10 – ogień), a czwarta na chleb jako dar nieba (21,12 – niebo).⁵² Przypuszczalnie kryje się w tym chęć ukazania kosmicznego wymiaru słów Jezusa, Jego Ewangelii. Równocześnie każda w tych wypowiedzi zdaje się

---

⁵¹ Tak np. św. Hilary z Poitiers (zm. 367 r.) w *Tractatus mysteriorum* 2,6 wyjaśnia, że polecenie Jezusa wyciągnięcia sieci z nadzwyczajnym połowem ryb na brzeg oznacza wyjście nauki apostołów z synagogi.

⁵² Por. J. Calluod, F. Genuyt, J.-P. Duplantier, *dz. cyt.*, s. 100.

nawiązywać do słów Zmartwychwstałego w zakończeniu poszczególnej Ewangelii kanonicznych. U Mateusza ostatnie słowa Jezusa mają miejsce na brzegu, gdzie Zmartwychwstały daje uczniom polecenie nauczania – pokarm (por. Mt 28,16-20), u Marka jest opisane ukazanie się Jezusa Jedenastu siedzącym w zwątpieniu przy stole i rozesłanie ich na cały świat (por. Mk 16,14-18), u Łukasza w zakończeniu jest mowa o wypełnieniu się Pisma (ekwiwalent cudownego połowu) i obietnicy zesłania Ducha Świętego dającego dar nauczania (ekwiwalent ogniska – por. Łk 24,44-49), a u Jana wyakcentowane jest przychodzenie od Ojca – dar z nieba (por. J 20,17). Wychodząc od dzieła umiłowanego ucznia, charakterystykę Ewangelii spisanych podejmuje zwrot retoryczny w epilogu tego rozdziału: *cały świat nie pomieściłby ksiąg (o Jezusie), które trzeba by napisać* (21,25). Z epilogu można więc wnioskować, że w J 21,1-14 jest mowa o pisaniu wielu ksiąg, które jednak nie obejmują wszystkiego, co Jezus powiedział i kim jest.

Obfitość ryb, która wynika z posłuszeństwa słowu Jezusowemu kojarzy się czytelnikowi z obfitością wina w stągwiach z wodą (2,6). Nawiązanie do znaku w Kanie sygnalizuje sam autor, gdy podkreśla, że Natanael pochodził z Kany Galilejskiej. Podobnie jak w Kanie, w J 21,1-14 mamy najpierw przedstawione konkretne osoby historyczne, a potem opis akcji symbolicznej. Woda wlana do stągwi w Kanie oznacza ekonomię Prawa, a wino ekonomię łaski (por. J 1,17). W J 21,1-14 sieć bez ryb oznacza stary porządek (noc), cudowny połów i posiłek od Jezusa nowy porządek (rano). W Kanie znajdują się uczniowie Jezusa, opisani w J 1,35-50 jako pierwsi Jego świadkowie, żeby oglądać Jego chwałę objawioną w znaku na uczcie weselnej w czasie publicznej działalności. W J 21,1-14 jest przynajmniej trzech tych samych uczniów Jezusa uzdolnionych do pisania słowa Bożego, są napełnieni Duchem Świętym, który ich prowadzi do poznania tożsamości Jezusa po Jego zmartwychwstaniu. Podczas gdy w Kanie Jezus uprzedza objawienie swej chwały, nad morzem ukazuje się w chwale – jako Pan. Podczas gdy po znaku w Kanie odchodzi z uczniami na inne miejsce, po zmartwychwstaniu jest jako przychodzący, działający przy rozdawaniu im chleba i ryby. Z tego miejsca daje Piotrowi nakaz pasienia Jego baranków i owiec (21,15-19) oraz wyjaśnienie roli umiłowanego ucznia jako tego, który zostawił prawdziwe o Nim świadectwo (21,20-23).

3. Piotr w roli pasterza w argumentacji retorycznej (21,15-19)

Argumentacja w 21,15-19 opiera się na opowiadaniu „historycznym” i pokazuje Piotra jako tego, który ma odtąd karmić, a nie łąwić. Autor dokonuje na pozór dużego przeskoku myślowego, bo z przygotowania posiłku i karmienia uczniów przechodzi do metafory pasienia. Ten przeskok jest zrozumiały, jeśli przygotowanie posiłku oznacza czynność nadzwyczajną i jednorazową dokonaną głównie na polecenie Jezusa. W tym świetle zadaniem Piotra nie jest przygotowywanie posiłku, lecz karmienie i pasienie.

G.L. Bartholomew⁵³ wykazał, że tekst 21,15-19 ma formę przemyślanej kompozycji kierującej uwagę czytelnika na ustny charakter przekazu Ewangelii. Jezus występuje tu jako boski Nauczyciel i powierza autorytatywne nauczanie Piotrowi. Perykopa składa się z czterech jednostek zbudowanych głównie w oparciu o elementy akustyczne i rytmiczne: w. 15, w. 16, w. 17 oraz ww. 18-19. Pierwsze trzy jednostki są zbudowane według jednego schematu: pytanie, odpowiedź, polecenie. Zróżnicowanie poszczególnych jednostek polega na opuszczeniu lub dodaniu pewnych słów i wyrażeń. W w. 15 Jezus stawia pytanie w formie porównania („więcej od tych”); porównania nie ma w dwóch kolejnych pytaniach. W pierwszych dwóch jednostkach narrator wprowadza odpowiedź Piotra prostym stwierdzeniem: „mówi Mu”, natomiast przed trzecią odpowiedzią Piotra autor najpierw informuje czytelnika o uczuciach smutku Piotra i dopiero wtedy wprowadza formułę „odpowiedział Mu”(w aoryście). W pytaniach i poleceniach Jezusa pojawia się zróżnicowanie w użyciu czasowników. W pytaniu Jezusa o miłość Piotra dwa razy występuje czasownik *agapan* – kochać, a w trzecim pytaniu Jezusa pojawia się czasownik *filein* – miłować. W każdej odpowiedzi Piotra mamy czasownik *filein*. Również w każdej odpowiedzi Piotra na temat wiedzy Jezusa występuje *oida* – wiedzieć intuicyjnie, ale w trzeciej odpowiedzi jest wzmocnione dodaniem czasownika *ginōskein* – poznawać doświadczalnie. W pierwszym i trzecim poleceniu Jezusa danym Piotrowi występuje czasownik *boskein* – karmić – baranki (*arnia*), owce (*probata*), a w drugim poleceniu – *poimainen* – paść owce (*probata*).

⁵³ G.L. Bartholomew, *Feed My Lambs: John 21:15-19 as Oral Gospel*, *Semeia* 39 (1987) 69-96.

Z tymi trzema jednostkami ściśle łączy się czwarta (21,18-19), w której Jezus zapowiada męczeńską śmierć Piotrowi najpierw za pomocą metafory przepasywania, narrator zaś podaje analogiczny komentarz do słów Jezusa jak w 12,33: *To powiedział, aby zaznaczyć, jaką śmiercią uwielbi Boga*. Jezus kończy swoje polecenie wezwaniem: *Pójdź za Mną*, które w nawiązaniu do proroczej zpowiędzi z wieczernika w 13,37 oznacza pójście za Jezusem aż do oddania swojego życia. Pójście za Jezusem aż do śmierci w życiu Piotra będzie oznaczało najwyższy wyraz miłości, gdyż kochać Jezusa oznacza zachowywać Jego przykazania (14,15; 15,10), *gdyż nikt nie ma większej miłości od tej, gdy ktoś życie swoje oddaje za przyjaciół swoich* (15,13). Gdy zatem po wyznaniu Piotra, że Pan zna doskonale jego miłość, Jezus powierza mu karmienie i pasienie baranków i owiec, przewiduje, iż Piotr będzie dobrym pasterzem, bo *dobry pasterz daje życie swoje za owce* (10,11; por. 10,15).

Po posiłku Jezus zwraca się do Piotra tak samo jak przy powołaniu: *Szymonie, synu Jana* (por. 1,42). Egzegeci zastanawiają się, dlaczego nie zwraca się do niego imieniem chrześcijańskim, lecz imieniem żydowskim. Jedni komentatorzy, idąc za Cyrylem Aleksandryjskim, uważają, że przez swe zaparcie Piotr pozbawił się funkcji „Skąły” wyznaczonej mu przez Jezusa. Inni słusznie, naszym zdaniem, zauważają, że w 21,15-19 Jezus nie traktuje Piotra jako tego, który potrzebuje przebaczenia, lecz jako tego, który ma wejść w ścisłą więź miłości z Jezusem, żeby mógł pełnić funkcję wyznaczoną mu już przy powołaniu.⁵⁴

Niemal jednoznacznie komentatorzy zaznaczają, że trzykrotne pytanie Jezusa o miłość stanowi aluzję do trzykrotnego zaparcia się Piotra. W 21,15-17 Piotr jest jedynym z uczniów, któremu Jezus powierza karmienie (*boskein*) i pasienie (*poimainein*) trzody. Piotr nie tylko zostaje zrehabilitowany, ale ukazany jako ten, który wierzy w Jezusa w chwale, w Jego bóstwo, bo wie, że Jezus zna wszystko. Piotr pozostanie wierny powierzonym mu zadaniom aż do fizycznego naśladowania swego Mistrza. Redaktor wyraźnie przekonuje czytelnika, że Piotr jednoznacznie objawił swą miłość i wierność Chrystusowi aż do śmierci, a Jezus już w wieczerniku, jeszcze przed zaparciem się Piotra (13,36) przewiduje męczeńską

---

⁵⁴ Por. M.-J. Lagrange, *Évangile selon saint Jean*, Paris 1925, s. 528.

śmierć Piotra związaną z jego wypełnianiem obowiązku służby wobec innych.

Egzegeci dociekają, jakie niuanse zamierzył autor, gdy w przedstawieniu dialogu Jezusa z Piotrem posługuje się różnymi czasownikami i wieloznacznymi słowami, zwłaszcza *agapan* i *filein*. Wielu egzegetów utrzymuje, że czasowniki te są użyte synomicznie, inni podkreślają, że *agapan* oznacza bardziej akt woli, a *filein* bardziej akt miłości emocjonalnej.⁵⁵ Wieloznaczne może być także użycie trybu rozkazującego na oznaczenie czynności karmienia i pasienia, gdyż można to rozumieć jako akt powierzenia zadanie lub jako nakaz wykonania wyznaczonego zadania. Również niejasne jest oznaczenie przedmiotu w stosunku do którego miłość Piotra ma być większa, gdyż *toutōn* (biernik liczby mnogiej) może odnosić się do innych uczniów lub do ryb.

T. Wiarda⁵⁶ dowodzi, że słowa Jezusa o karmieniu i pasieniu baranków i owiec Jezusa („moje”) mają charakter przykazania, które Piotr ma przestrzegać. Parafrazuje on wypowiedź Jezusa w 21,15: „Ty mówisz, że Mnie miłujesz. Jeżeli rzeczywiście tak rozumiesz, to masz dla Mnie to zrobić”. Według tego autora pytanie Jezusa skierowane do Piotra bezpośrednio łączy się z 21,1-14, gdzie Piotr wykazuje inicjatywę i przywiązanie do łowienia. Jezus się pyta, czy bardziej miłuje łowienie (*toutōn* w odniesieniu do ryb lub łowienia) czy też Jego osobę.

Uwydatniając jedynego rodzaju autorytet Piotra, redaktor daje odpowiedź na mogące się zrodzić pytania i zarzuty najpierw we wspólnocie Janowej, a z kolei we wspólnotach, w których nigdy nie kwestionowano autorytetu Piotra. Najpierw w intencji redaktora J 21 postawa Piotra oznacza bezpodstawność chęci tworzenia odrębnego chrześcijaństwa jako dziedzictwa umiłowanego ucznia, gdyż stanowiłoby to zaprzeczenie wypracowanej chrystologii we wspólnocie Janowej, według której ma być jeden pasterz i jedna owczarnia (por. J 10,16).⁵⁷

Autor bierze pod uwagę oczekiwany zarzut dotyczący chwiejności Piotra, który wynika z samej czwartej Ewangelii. Jego odparcie ma charakter argumentacji na rzecz autorytetu Piotra. W odpowiedzi na

⁵⁵ Por. G.L. Bartholomew, *art. cyt.*, s. 76-77.

⁵⁶ T. Wiarda, *art. cyt.*, s. 64n.

⁵⁷ Por. J. Taylor, *John: the Different Gospel*, New York 1983, s. 260.

ten zarzut redaktor formułuje wypowiedź Jezusa w formie sentencji (21,18), która wyraża ogólną prawdę, że z młodym wiekiem łączy się niestałość i samowola, a stateczność z wiekiem dojrzałym. Jest to środek przekonywania, który w klasycznej retoryce był stosowany, gdy *mówca starał się odgadnąć, co jest bliskie i znane już jego słuchaczom* oraz wyraźnie zarysować swoją postawę.⁵⁸ Poprzez wprowadzenie do wypowiedzi Jezusa sentencji redaktor jednoznacznie podkreśla, iż mimo początkowej niestałości, ze względu na chęć realizowania własnej woli, później Piotr wiernie wypełnił zleconą mu misję pasterzowania aż do ofiarowania własnego życia za owce i dlatego jest wiarygodnym świadkiem wiary w Chrystusa uwielbionego.

4. Stosunek Piotra do umiłowanego ucznia i jego zapisu Ewangelii w zbijaniu zarzutów (21,20-23), pochwale (21,24) i epilogu (21,25)

Inny zarzut w formie pytania o los umiłowanego ucznia dotyczy wierniejszego naśladowania Jezusa. Piotr zostaje przedstawiony jako ten, który niemal fizycznie poszedł za Jezusem, tymczasem podczas ostatniej wieczerzy to umiłowany uczeń był najbliżej Jezusa. Pytanie o los umiłowanego ucznia obejmuje pytanie o trwałość bliskości umiłowanego ucznia z Jezusem i o rodzaj śmierci, żeby zjednoczyć się na stałe z Nim w chwale.

Dwa czasowniki użyte w 21,20-23 służą do określenia relacji między Piotrem a umiłowanym uczniem: *akoulouthein* i *menein*. Pierwszym czasownikiem, który łączy idealnego ucznia i Piotra z Jezusem jest *akoulouthein* – iść za, naśladować. W 1,38.40 ewangelista zaznacza, że pierwsi dwaj uczniowie spontanicznie *poszli za Jezusem*. Natomiast w wypadku Piotra o pójściu za Jezusem jest mowa dopiero po zmartwychwstaniu (21,19). Wtedy Piotr zauważa, że umiłowany uczeń cały czas idzie za Jezusem (imiestów czasu terażniejszego) i dlatego pyta się o los tego ucznia. W odpowiedzi Jezusa (21,23) występuje poliwalentny czasownik *menein* – mieszkać, pozostawać, przebywać, trwać, który sygnalizuje odpowiedź na innym poziomie niż rozumie ją słuchacz. Czasownik *menein* może znaczyć „pozostać przy życiu” (por. 1 Kor 15,6; Flp 1,25; 1 Tm

---

⁵⁸ Por. Arystoteles, *Retoryka* II,21. Przekład polski H. Podbielski w: Arystoteles, *Dziela wszystkie*, t. 6, Warszawa 2001, s. 401-405.

4,13) aż do paruzji, ale w czwartej Ewangelii służy on do wyrażenia szczególnego rodzaju więzi między Jezusem a uczniami. Czasownik ten pojawia się w pierwszym pytaniu dwóch uczniów skierowanym do Jezusa: „Gdzie przebywasz?” (*pou meneis* -1,38). Podczas gdy umiłowany uczeń od samego początku jest zainteresowany miejscem i sposobem „przebywania” Jezusa, Piotr nawet po zmartwychwstaniu nie pyta się o miejsce i sposób „przebywania” Jezusa, lecz o los umiłowanego ucznia. Czasownik *menein* służy do opisanja zarówno zewnętrznych relacji między Jezusem a uczniami (miejsce pobytu), jak i wewnętrznych więzi między Jezusem a Ojcem (por. 14,10) oraz między Jezusem a uczniami. W myśli ewangelisty zewnętrzne relacje między Jezusem i uczniami są znakiem relacji wewnętrznych (por. 6,56; 15,4), a te rodzą się przez przyjęcie z wiarą Jego słowa (por. 8,31; 15,7 itp.). Gdy Piotr pyta się o los umiłowanego ucznia, ma na uwadze czas jego śmierci, a gdy Jezus mówi o „pozostawaniu” ucznia ma na uwadze status ucznia, trwałe relacje między Nim a uczniem ukształtowane przez Jego miłość za pośrednictwem przyjętego słowa (15,4.5; por. 6,56; 8,31).⁵⁹ Kogo Jezus kocha, choćby i umarł, żyć będzie (por. 11,25) i tak jak Syn pozostanie na zawsze (por. 8;35; 12,34). Piotr, który otrzymał od Jezusa władzę pasterzowania i szafarza pokarmu duchowego ma uznać wolę, niejako testament Jezusa, że *ten uczeń pozostanie* na zawsze. Na tym tle redaktor podaje informację o niezrozumieniu słów Jezusa „wśród braci” w związku z naturalną śmiecią umiłowanego ucznia. Przepuszczalnie jednym z powodów ruchu separatystów we wspólnocie Janowej była trudność pogodzenia nauki umiłowanego ucznia o trwałości zjednoczenia z Chrystusem (tzw. eschatologia zrealizowana lub raczej eschatologia chrystologiczna) z nauką Piotra o paruzji (por. 2 P 3,1-10). Stąd ostatni redaktor, nawiązując do przychodzenia Zmartwychwstałego do uczniów (21,13), przemieszcza czytelnika na inną płaszczyznę – pozostawiania Chrystusa w Jego słowie. Oznacza to, że aktualizacja świadectwa umiłowanego ucznia w Kościele dokonuje ustawicznego przychodzenia Jezusa zmartwychwstałego (por. 14,23). W tym znaczeniu nie tyle uczeń, ile raczej jego świadectwo „pozostaje” zgodnie z wolą Jezusa.⁶⁰

---

⁵⁹ Por. R. Fabris, *dz. cyt.*, s. 1088.

⁶⁰ Por. J. McPolin, *John*, Wilmington 1979, s. 228.

Redaktor podkreślając rolę Piotra nie deprecjonuje więc dziedzictwa umiłowanego ucznia. W 21,24 wspólnota uznaje świadectwo umiłowanego ucznia za prawdziwe i jako takie ma stanowić normę wiary i obyczajów. Kościół potrzebuje głębszego i pełniejszego świadectwa o zjednoczeniu z Jezusem jako Panem wywyższonym w chwale. Stąd wspólnota wierzących dołącza jego ocenę w formie retorycznej pochwały. Jezus nie pyta się tego ucznia o miłość, bo On sam jest gwarantem tej miłości. Jak dla wspólnoty Janowej Jezus jest jedynym autorytetem i dlatego ma być dla niej autorytetem wyznaczony do roli pasterza Piotr, tak dla innych wspólnot kościelnych potrzebne jest uznanie świadectwa umiłowanego ucznia za jedynego rodzaju, bo pochodzącego od ucznia, „którego Jezus miłował”.

Epilog dyskursu retorycznego w 21,25 zawiera myśl, że Ewangelia spisana, nawet w tak szczególnej formie, jak świadectwo umiłowanego ucznia, nie zamyka działalności i nauczania Jezusa. Osoba Jezusa ciągle na nowo się otwiera na umiłowanego ucznia, którym jest każdy kolejny wierzący aż do pełnego objawienia się Chrystusa w chwale.

PODSUMOWANIE

Ostatni rozdział czwartej Ewangelii został dopisany przez redaktora w sytuacji niepokoju i kryzysu autorytetu we wspólnotce Janowej po śmierci umiłowanego ucznia. W tej sytuacji redaktor wskazuje na Piotra jako wiarygodnego reprezentanta Chrystusa – dobrego pasterza, gdyż powierzone sobie zadanie przypieczętował oddaniem swego życia za owce. Równocześnie poleca czwartą Ewangelię Kościołowi powszechnemu jako wiarygodne świadectwo umiłowanego ucznia Jezusowego – idealnego autora i idealnego czytelnika Ewangelii.

Z pobieżnej analizy retorycznej zakończenia czwartej Ewangelii (J 21) wynika, że w celu przekonania swych adresatów o autorytecie Piotra, autor przeciwstawił działanie Piotra z własnej inicjatywy, które skończyło się niepowodzeniem oraz działanie z inicjatywy i nakazu Chrystusa zmartwychwstałego – spisanie Ewangelii przeznaczone do czytania w liturgii chrześcijańskiej. Podkreślanie szczególnej roli Piotra przy spisaniu Ewangelii i wprowadzaniu ich do liturgii słowa w J 21,1-14, w strategii autora całego rozdziału

21 miało zapewne na celu także apologię przynależności czwartej Ewangelii do kanonu Pisma Świętego i jej funkcji jako autentycznego świadectwa na temat tożsamości Jezusa. Autor wykazuje bowiem, że świadectwo dotyczące znaków Jezusa zapisane przez umiłowanego ucznia ma ścisłe powiązanie z działaniem Piotra.

Podjęta przez autora strategia perswazji potencjalnych odbiorców, którymi byli chrześcijanie z wyższych sfer społecznych cesarstwa rzymskiego końca I w., zakłada zarówno znajomość określenia głosicieli Ewangelii jako rybaków, jak również krytykę ówczesnych retorów, której przykładem są Satyry napisane przez Petroniusza, wybitnego pisarza z otoczenia Nerona. Petroniusz krytykując upadek retoryki porównuje nauczycieli sztuki perswazyjnej do rybaków uwodzących słuchaczy swoimi sztuczkami i w swym dziele stara się nakreślić ideał retora przez porównanie go do kucharza przygotowującego i serwującego wykwentne posiłki. Postuluje on, aby do kompozycji retorycznych wygłaszanych przy starym winie można było zastosować przysłowie, że „ryba musi pływać”. Na tym tle autor J 21 wykazuje, że zadanie podjęte przez ewangelistów zasadniczo różni się od sposobu uprawiania sztuki przekonywania przez ówczesnych retorów, gdyż owoc ich pracy ma pochodzenie boskie (cudowny połów na polecenie Jezusa zmartwychwstałego) i służy jako dodatek do pokarmu duchowego, który przygotował swym uczniom sam Chrystus i karmi ich jako Pan przychodzący w liturgii słowa.

Z informacji zawartej w 21,11 o 153 rybach wynika, że w czasie wydawania czwartej Ewangelii istniała już autorytatywnie (Piotr) usankcjonowana praktyka czytania Ewangelii w ciągu trzech lat. Liczba 153 ryb w sieci wyciągniętej na brzeg oznacza bardzo ważny moment w życiu Kościoła, gdyż wprowadzenie liturgii niedzielnej w Kościele ustaliło tożsamość chrześcijaństwa w stosunku do świata pogańskiego (morze) i judaizmu (sieć w łodzi na morzu) i wskazało miejsce spotkania wiernych z Chrystusem w chwale. Niedzielna liturgia chrześcijańska to ognisko zapalone przez samego Jezusa w miejscu Jego trwałego przebywania w chwale, skąd przychodzi i dzieli się chlebem i rybą – znakami Jego słowa i życia poświęconego dla innych, włącza swych uczniów do uczestniczenia w prawdzie i łasce.

Stanisław Mędała CM – ks. prof. dr hab., kierownik Sekcji Bibliistyki w UKSW, kierownik Katedry Literatury Międzytestamentalnej.

L'APOLOGIE DE L'AUTORITÉ DE PIERRE DANS LA COMMUNAUTÉ JOHANNIQUE

Analyse rhétorique de Jn 21,1-25

Résumé

En analysant le vocabulaire, la structure littéraire, discursive et logique du texte ainsi que l'intertextualité dans l'étude intitulée *Fonction et contenu du récit sur la troisième apparition de Jésus aux disciples après la résurrection dans Jn 21,1-14* publiée dans le livre commémoratif en l'honneur du Père Professeur A. Jankowski, S. Mędala a justifié l'hypothèse disant que sept disciples dans Jn 21 c'est un groupe qui s'occupe d'arranger l'enseignement de Jésus (poisson) en forme d'Écriture (filet). La pêche des poissons manquée signifie les premiers essais de composer et noter l'Évangile sans le mystère pascal (Jésus en tant que l'homme vu dans l'obscurité) et la pêche miraculeuse c'est la conception pascale de l'enseignement et de l'activité de Jésus dans le cadre de l'Écriture Sainte (la liaison entre la parole de Jésus et l'effort propre faite à l'aide du filet) prévue à être lue dans la liturgie chrétienne. Dans ce contexte le symbole de 153 poissons se rapporte au cycle de trois ans de lectures des «Mémoires des Apôtres» introduit dans la liturgie chrétienne (153 dimanches sans compter la Pâque) et le repas préparé par Jésus signifie le modèle de la liturgie de la parole en tant que la participation dans le mystère pascal, dans lequel le membre croyant prend part à la vérité (pain) et à l'amour (poisson) comme au don du Christ ressuscité.

En prenant pour base cette signification de la symbolique dans Jn 21,1-14, S. Mędala, dans le présent article, a proposé l'analyse de la stratégie et du moyen de convaincre le lecteur présentés par l'auteur dans le dernier chapitre du quatrième Évangile. Dans Jn 21 on peut donc apercevoir la disposition de l'énoncé selon les règles de la rhétorique classique: introduction (21,1a), présentation (21,1b), division (21,2), récit «historique» (21,3-14), argumentation (21,15-19), repoussement des objections (21,20-23), éloge (21,24), épilogue (21,25). L'auteur attire l'attention sur trois problèmes: situation religieuse des personnes recevant éventuellement le quatrième Évangile après la mort du disciple bien-aimé, en prenant en considération le statut de Pierre et du disciple idéal; les proclamateurs de l'enseignement du Christ en tant que pêcheurs dans le contexte culturel des destinataires ainsi que la fonction de Pierre dans la stratégie rhétorique de l'auteur de Jn 21. Puisque le point de départ du discours rhétorique dans Jn 21 est la définition des disciples comme des pêcheurs, c'est pourquoi, à l'exemple des *Satyres (Satiricon)* de Petronius (décédé en 66 après J.-C.) l'auteur a attiré l'attention sur le code culturel des destinataires dans la réception des proclamateurs de l'enseignement du Christ en tant que pêcheurs et sur la nécessité de modifier cette image

dans la rédaction finale du quatrième Evangile dans la communauté johannique. Le sujet de l'oeuvre de cet écrivain éminent de l'entourage de Néron est la constatation de la chute de la rhétorique dans la société de cette époque-là et l'indication du modèle à réaliser. Petronius juxtapose deux images – *obsonatores et rhetores* – qui préparent des mets délicats et rhéteurs (Sat. 39,12). Il critique les rhéteurs d'alors comparés aux pêcheurs (cf. Sat. 1,3), il postule par contre une rhétorique comparée à l'art culinaire où les compositions rhétoriques sont comparées aux poissons qui nagent en buvant du vieux vin (Sat. 39,2-4). La dénomination *opsonatores* utilisée par lui constitue une référence au plat singulier composé principalement des poissons, appelé *obsonium/opsonium*. Ce terme est une forme latinisée du *opson* grec. La forme diminutive de ce terme – *opsarion* – a été utilisée intentionnellement par le rédacteur du quatrième Evangile pour désigner le poisson préparé au feu de braise par Jésus (21,9-13) ainsi que les poissons pêchés miraculeusement par ses disciples (21,10). À la lumière des *Satyres* de Petronius l'auteur de Jn 21 persuade le lecteur que les disciples de Jésus, en tant que pêcheurs, ont commencé de leur propre initiative à suivre l'enseignement de Jésus, mais la tâche entreprise par les évangélistes avec Pierre à leur tête, diffère de façon essentielle de la manière de cultiver l'art de la persuasion par les rhéteurs de ce temps-là, car le fruit de leur travail provient de la source divine (la pêche miraculeuse sur l'ordre de Jésus ressuscité) et sert de supplément à la nourriture spirituelle que le Christ lui-même a préparée pour ses disciples et qui les nourrit en tant que Seigneur venant dans la communauté pendant les rassemblements liturgiques.

Le but principal de Jn 21 c'est l'apologie de l'autorité de Pierre sur l'arrière-plan de la crise dans la communauté johannique après la mort du disciple bien-aimé. C'est pourquoi le dernier rédacteur essaie de convaincre ses lecteurs que grâce à l'intermédiaire du disciple bien-aimé Pierre a connu Jésus comme Seigneur et a rempli fidèlement sa mission de pasteur qui lui a été confiée par le Christ ressuscité, car il a suivi les traces du Bon Pasteur jusqu'à donner sa vie pour ses brebis.

Stanisław Mędała CM